

Millî Mücadele Dönemi Türk Basınında Görülen Bolşevik Eğilimleri ve Kaynakları

Bolshevik Tendencies and Sources in the Turkish Press during the National Struggle Period

Mustafa ARIKAN*

*Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü, Rize, Türkiye

ORCID: M.A. 0000-0001-6333-1446

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Mustafa Arıkan,
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
Rize, Türkiye
E-posta/E-mail:
mustafa.arikan@erdogan.edu.tr

Başvuru/Submitted: 06.04.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested:
05.08.2024
Son Revizyon/Last Revision Received:
06.11.2024
Kabul/Accepted: 30.11.2024

Atıf/Citation: Arıkan, Mustafa. "Bolshevik
Tendencies and Sources in the Turkish Press
during the National Struggle Period." *Yakın
Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period
Turkish Studies* 46 (2024): 239-278.
<https://doi.org/10.26650/YTA2024-1466049>

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan konjonktür, Bolşevik Rusya ile Türkiye arasında ortak düşmanlara karşı doğal bir ittifak zemini doğurmuştur. Türkiye’de Millî Mücadele’yi yürüten kadrolar, İtilâf Devletlerinin baskılarına karşı Bolşeviklerle temas kurmaya ve bir ittifak oluşturmaya çalışmıştır. Ancak Türkiye’deki otorite boşluğunun etkisiyle ortaya çıkan farklı siyasal aktörlerin varlığı, Ankara-Moskova ilişkilerinin gelişimini geciktirmiştir. Bolşeviklerle ilişkiler konusunda Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından hemen sonra sahneye çıkan ana aktörler İttihatçılar, Mustafa Suphi ekibi ve Yeşil Ordular’dır. Bu çalışma, Millî Mücadele yıllarında Bolşeviklerle ilişkiler noktasında Ankara Hükümetinin resmi girişimleri dışında öne çıkan farklı aktörler hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın diğer bir hedefi ise Ankara Hükümeti dışında Bolşeviklerle temas eden bu aktörlerin, dönemin Türk basını üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Bu çerçevede Millî Mücadele döneminde Anadolu’nun farklı bölgelerinde yayınlanan *Hâkimiyet-i Milliye*, *İrâde-i Milliye*, *İzmir’e Doğru*, *Açıksöz*, *Anadolu’da Yenigün*, *İstikbâl*, *Albayrak* ve *Öğüt* gazeteleri ile *Sebilürreşad* dergisinin Bolşevizm ve Bolşeviklerle ilişkiler konusundaki yayınları kapsamlı bir biçimde incelenmiştir. Anadolu’da yayınlanan bu gazeteler dışında Millî Mücadele’ye muhalefetleriyle bilinen *Alemdar* ve *Peyâm-Sabah* gazetelerinin Bolşeviklere ilişkin yaklaşımlarına da kısaca temas edilmiştir. Gazetelerin haber ve yorumları üzerinde yapılan analizlerle, bu yayın organlarının Bolşeviklerle ilişkiler konusunda hangi aktörün etkisi altında ne gibi yayınlar yaptıkları, çalışma boyunca ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Bolşevizm, Bolşevikler, Millî Mücadele Basını, Dış Politika

ABSTRACT

The post-World War I conjuncture provided a conducive environment for an alliance between Bolshevik Russia and Türkiye, as both faced common adversaries. The nationalist cadres spearheading the National Struggle in Türkiye

sought to establish contact with the Bolsheviks to counter the pressure imposed by the Entente Powers and explored grounds for collaboration. However, the emergence of various political actors amid the vacuum of authority in Türkiye significantly delayed the establishment of Ankara-Moscow relations. The primary actors engaging with the Bolsheviks immediately after the signing of the Armistice of Mudros included the Unionists, Mustafa Suphi's team, and the Green Army. This study examines these distinct actors who played pivotal roles in relations with the Bolsheviks during the National Struggle period, operating independently of the official initiatives of the Ankara government. Additionally, it seeks to uncover the impact of these actors on the Turkish press of the era, particularly their influence on how Bolshevism and relations with the Bolsheviks were portrayed. To this end, the study comprehensively analyzes the publications of various newspapers and magazines from different regions of Anatolia during the National Struggle, including *Hâkimiyet-i Milliye*, *İrade-i Milliye*, *İzmir'e Doğru*, *Açıksöz*, *Anadolu'da Yenigün*, *İstikbâl*, *Albayrak*, and *Öğüt*, as well as *Sebilürreşad*. I. In addition to these pro-National Struggle publications, the study examines the approaches of *Alemdar* and *Peyâm-ı Sabah* newspapers, known for their opposition to the National Struggle, toward the Bolsheviks.

Keywords: National Struggle, Bolshevism, Bolsheviks, Turkish Press, Foreign Policy

Extended Abstract

The post-World War I conjuncture created a natural basis for an alliance between Bolshevik Russia and Türkiye, as both faced common adversaries. The nationalist leaders of the Turkish National Struggle sought to establish contact with the Bolsheviks to counter the pressure imposed by the Entente Powers and pursued opportunities for an alliance. Similarly, the Bolsheviks, who initially faced attempts by the Entente States to crush them through civil war and subsequently through economic and political blockades, recognized the strategic need to cooperate with Turkish nationalists against a common enemy to secure their southern borders. Despite this shared fate, several factors hindered closer relations between the two sides. Foremost among these was the inability of either side to fully consolidate domestic political control in the early stages. In Russia, the Bolsheviks contended with both Tsarist supporters and the Mensheviks. In Türkiye, the Grand National Assembly, established to address the perceived incapacity of the Istanbul governments and the Ottoman dynasty under occupation, had to assert its authority across the country. This involved a challenging struggle against traditional power centers, occupying forces, and rebellion movements instigated by these external pressures. This power vacuum on both sides disrupted land connections between Türkiye and Russia, hindering direct contact between the parties due to ongoing occupations.

Another significant factor that delayed the development of Ankara-Moscow relations was the emergence of various political actors, particularly due to the vacuum of authority in Türkiye. In the context of relations with the Bolsheviks, the key actors who rose to

prominence immediately after the signing of the Armistice of Mudros included the Unionists, Mustafa Suphi's team, and the Green Army. Among these, the Unionists were the first to engage with the Bolsheviks. Two days after the signing of the Armistice, Enver, Cemal, and Talat Pashas fled Istanbul on a German submarine, eventually reaching Odessa and later Germany, where they initiated contact with the Bolsheviks. These interactions were facilitated by the Karakol Society, a covert organization established by Unionists in Istanbul. In early 1920, this society dispatched Baha Sait Bey to Baku to strengthen ties with the Bolsheviks. The second influential actor in relations with the Bolsheviks was Mustafa Suphi and his team. Having taken refuge in Russia as a political exile in 1914, Suphi wholeheartedly embraced Bolshevik principles and actively sought to disseminate Bolshevism in Anatolia during the post-war period. A third actor emerging in Bolshevik relations from May 1920 onward was the supporters of the Green Army. The Green Army Society, composed of individuals who interpreted Bolshevism through an Islamic lens, continued its activities until the end of 1920. The presence of these prominent actors in Bolshevik relations from the Armistice of Mondros to the end of 1920 fostered mutual distrust between Ankara and Moscow, negatively impacting the development of relations. Consequently, Mustafa Kemal Pasha and the Ankara government adopted a cautious approach, simultaneously seeking Bolshevik support and eliminating these uncontrolled actors.

This study seeks to examine the various actors who emerged as key figures in relations with the Bolsheviks during the National Struggle, operating independently of the official initiatives undertaken by the Ankara government. Additionally, it aims to uncover the impact of these actors, who engaged with the Bolsheviks outside Ankara's influence, on the Turkish press of the period. In this context, the study conducts a comprehensive analysis of the publications from several newspapers and magazines that addressed Bolshevism and relations with the Bolsheviks during the National Struggle. These include *Hâkimiyet-i Milliye*, *Îrâde-i Milliye*, *İzmir'e Doğru*, *Açıksöz*, *Anadolu'da Yenigün*, *İstikbâl*, *Albayrak*, and *Öğüt*, as well as *Sebilürreşad*, which were published in various regions of Anatolia. Furthermore, the perspectives of *Alemdar* and *Peyâm-ı Sabah*, both known for their opposition to the National Struggle, on Bolshevism and relations with the Bolsheviks are briefly explored. Through an analysis of news articles and commentaries in these publications, the study reveals the nature of the media's portrayal of relations with the Bolsheviks, highlighting how specific actors influenced these narratives.

Giriş

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. Mütarekenin imzalanmasından sonra yapılacak barış antlaşmasının şartlarını hafifletebilmek amacıyla başta İngiltere olmak üzere galip devletlerle iyi ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır.¹ Bu arada 1920 yılının başlarına kadar Wilson Prensipleri ve Amerika Birleşik Devletleri, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün ve egemenlik haklarının korunması için bir dayanak olarak kullanılmak istenmiştir. Hatta öyle ki 1919 yazında Türk kamuoyunda Amerikan mandasının kurulmasına yönelik güçlü bir eğilim oluşmuştur.² Ancak 1920 yılının ilk aylarında Amerika, Monroe Doktrini çerçevesinde Avrupa siyasetinden çekilme kararı almıştır. Böylece İngiltere'nin Türkiye aleyhtarı siyasetine karşı dış politikada Amerika'nın bir denge unsuru olarak kullanılma gayreti sonuçsuz kalmıştır.³

Mütareke döneminde İtilâf Devletlerinin sert politikalarına ve işgallerine karşı Amerika'dan beklenen desteğin sağlanamaması, özellikle İstanbul'un resmen işgalinden sonra yeni arayışlara sebep olmuştur. Bu noktada işgallere karşı oluşan yerel direniş örgütlerini tek çatı altında toplamayı başaran ve İstanbul'un resmen işgalinden sonra Büyük Millet Meclisi'ni Ankara'da açan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, dış politikada bir denge unsuru olarak Bolşeviklerle ilişki kurmaya çalışacaklardır.⁴ Ancak savaş sonrası dönemde hem Türkiye'nin ve Rusya'nın içinde buldukları durum hem de İtilâf Devletlerinin sert politikaları, Ankara-Moskova ilişkilerinin gelişimini zorlaştırmaktadır.

Bolşeviklerle ilişkilerin kurulmasını geciktiren ilk ve en önemli unsur, savaş sonrası dönemde Rusya'nın içinde bulunduğu kaotik durumdur. Rusya, Birinci Dünya Savaşı'na İtilâf Devletlerinin müttefiki olarak başlamış, ancak 1917 yılında yaşanan devrimlerin etkisiyle savaştan çekilmek zorunda kalmıştır. Savaşın hemen sonrasında Bolşevizm'i bir tehdit olarak gören İtilâf Devletleri, Bolşevikleri iktidardan düşürecek hamleler yapmışlar, Almanlar tarafından işgal edilmiş ve Bolşeviklerin tehditlerine maruz kalmış

1 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele (Mutlakiyete Dönüş 1918-1919)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 64-65; Murat Bardakçı, *Şahbaba*, İnkılâp Kitabevi, Ankara, 2006, s. 97; Ahmet İzzet Paşa, *İstiklâl Harbi'nin Gerçekleri Feryadım II*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 25.

2 Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası*, İleri Basımevi, Giresun, 1972, s. 27, 34-35; Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1 1888-1922*, Pera Yayınları, İstanbul, 1997, s. 392.

3 Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s. 113-114.

4 Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, s. 114; Ömer Kürkçüoğlu, *Mondros'tan Musul'a Türk-İngiliz İlişkileri*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2006, s. 92. Kürkçüoğlu'na göre Millî Mücadele döneminde Ankara Hükümeti, Bolşevikler dışında İslâm dünyasının da desteğini almaya ve İtilâf Devletlerinin aralarındaki anlaşmazlıklardan yararlanmaya çalışmıştır. Bkz: Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri...*, s. 87, 119.

olan Güney Rusya’da Ukrayna’nın bağımsızlığını tanımayı ve kuvvetli ordular kullanarak asayişi sağlamayı hedeflemişlerdir. Mondros Mütarekesi’nden sonra İtilâf Devletlerinin Rusya’ya karşı Türk Boğazlarını kullanarak Karadeniz üzerinden kapsamlı bir harekât yapacağına dair ciddi bir beklenti oluşmuştur. Bu kapsamda Fransızlar Odesa’ya asker çıkarmışlardır, ancak İtilâf Devletlerinin bölgedeki kontrolleri oldukça sınırlı kalmıştır.⁵

Harekât haberlerine rağmen savaş karşıtı kamuoylarının baskısı altındaki İtilâf Devletleri Bolşeviklere karşı doğrudan bir savaşa girmekten kaçınmışlar,⁶ bunun yerine Çarlık taraftarlarını desteklemişlerdir. Böylece Çarlık Rusya’yı ayağa kaldırmak isteyen Amiral Kolçak Sibiry’a, General Denikin ve Wrangel Güney Rusya’da Bolşeviklere karşı iç savaş başlatmış ve İtilâf Devletleri tarafından desteklenmişlerdir.⁷ Ancak 1920 Ocak ayında Çarlık taraftarı güçler, Bolşevikler tarafından tam bir yenilgiye uğratılmışlardır.⁸

Bu durum karşısında İtilâf Devletleri tarafından Bolşevik Rusya’yı çevreleyen küçük hükümetlerin bağımsızlıklarının tanınmasına yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. İtilâf Devletlerinin bu eğilimine paralel olarak Azerbaycan, Gürcistan, Estonya, Beyaz Rusya, Kuzey Kafkasya ve Ukrayna cumhuriyetlerine ait heyetlerin ortak imzasıyla Paris Barış Konferansı’na bir önerge verildiğine ve adı geçen devletlerin, Rusya hakkında ne karar alınırsa alınsın kendi bağımsızlıklarının tanınmasını istediklerine dair haberler gazetelere yansımıştır.⁹ 1920’nin ilk günlerindeyse, Paris Barış Konferansı Yüksek Meclisi, Kafkasya’daki Bolşevik etkinliğini kırmak adına Lloyd George ve Clemenceau’nun desteklediği bir politika çerçevesinde Azerbaycan ve Gürcistan

5 Bülent Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye (1918-1923)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 81; Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 585. İtilâf Devletlerinin Güney Rusya’da Bolşevik aleyhtarı politikalarıyla ilgili olarak dönemin Türk basınında çıkan bazı haberler için bkz: “Rusya’nın Tevhidi”, *Yeniğün*, 27 Teşrin-i Sâni 1334 (Kasım 1918), s. 1; “İtilâf Hükümetleri ve Rusya”, *Yeniğün*, 7 Kânûn-ı Evvel 1334 (Aralık 1918), s. 1; “Mütareke Şerâiti Sırf Askerî Bir Mâhiyeti Hâizdir”, *Vakit*, 2 Teşrin-i Sâni 1334 (Kasım 1918), s. 1; “İtilâf Donanması Bugün Geliyor”, *Vakit*, 13 Teşrin-i Sâni 1334 (Kasım 1918), s. 2; “General Despere Bugün Şehrimize Geldi”, *Akşam*, 23 Teşrin-i Sâni 1334 (Kasım 1918), s. 1; “Rus Limanlarını Abluka Edecekler”, *Yeniğün*, 15 Teşrin-i Sâni 1334 (Kasım 1918), s. 2; “Rusya’da İtilâf Harekâtı”, *Vakit*, 23 Teşrin-i Sâni 1334 (Kasım 1918), s. 1.

6 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S. 12, Haziran 1955, Vesika No: 292.

7 Saime Yüceer, *Millî Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri*, Sentez Yayınları, İstanbul, 2016, s. 19; Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 565.

8 “Kolçak Ordusu Tamamen Muzmahil Oldu”, *Vakit*, 13 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 4; “Rus Gönüllü Ordusunun İnhilâlî”, *Yeniğün*, 12 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 2; “Bolşevik Âlemi”, *Alemdar*, 28 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 4; “Rus-Bolşevik Âlemi”, *Alemdar*, 31 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 4; “Rus-Bolşevik Âlemi”, *Alemdar*, 7 Şubat 1336 (1920), s. 2.

9 “Şuûn-ı Hâriciye”, *İrade-i Milliye*, 19 Teşrin-i Evvel 1335 (Ekim 1919), s. 2.

devletlerinin bağımsızlıklarını tanıma kararı olarak bir “*Kafkas Seddi*” oluşturmaya çalışmışlardır.¹⁰

Bu gelişmeler karşısında 1920 yılının ilk günlerinde Türk kamuoyunda iyimser bir hava oluşmuştur. Bilhassa Bolşeviklerin etkisiyle ortaya çıkan yeni dengeler, bu iyimser yaklaşımda önemli bir paya sahiptir. Bu bakımdan artık Bolşevizm, Türk topraklarındaki askerî işgalin kaldırılması ve bağımsız bir idarî yapının kurulması için siyasi ve askerî bir manevra alanı oluşturabilecek bir unsur olarak görülmüştür.¹¹ Buna rağmen iki taraf arasındaki ilişki 1921 yılına kadar bir anlaşma zeminine kavuşturulamamıştır. Zira bu dönemde Ankara-Moskova ilişkilerine paralel olarak -hatta henüz bu ilişki kurulmadan önce- Türk tarafını temsilen Bolşeviklerle iş birliği yapmaya çalışan farklı kişi ve gruplar söz konusudur. Bu farklı aktörlerin varlığı, Ankara-Moskova ilişkilerinin gelişimini geciktiren önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²

Bolşeviklerle ilişkiler konusunda Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen sonra sahneye çıkan ana aktörler İttihatçılar, Mustafa Suphi ekibi ve Yeşil Ordular'dır. Bu çalışmada, Millî Mücadele yıllarında Bolşeviklerle ilişkiler noktasında Ankara Hükümetinin resmî girişimleri dışında öne çıkan bu farklı aktörler hakkında bilgi verilecektir. Bununla birlikte çalışmanın temel hedefi, Ankara Hükümeti dışında Bolşeviklerle temas eden bu aktörlerin, dönemin Türk basını üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Bu çerçevede Millî Mücadele'yi destekleyen *Hâkimiyet-i Milliye*, *İrâde-i Milliye*, *İzmir'e Doğru*, *Açıksöz*, *Anadolu'da Yenigün*, *İstikbâl*, *Albayrak* ve *Öğüt* gazeteleri ile *Sebilürreşad* dergisi ve Millî Mücadele'ye muhalefetleriyle bilinen *Alemdar* ve *Peyâm-Sabah* gazeteleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.¹³ Millî Mücadele yıllarında yayınlanan ve çoğunluğu Ankara Hükümetini destekleyen bu yayın organlarında özellikle 1920

10 Margaret MacMillan, *Paris 1919*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 434; Serpil Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s. 495-496; Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında...*, s. 88 Konuyla ilgili gazete haberleri için bkz: “Meclis-i Âli Kararı”, *Alemdar*, 18 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1; “Azerbaycan ve Gürcistan İstikbâlinin Tasdiki”, *Vakit*, 19 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1; “Azerbaycan İstiklâlinin Tasdiki”, *Yenigün*, 18 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1.

11 Uygur Kocabaşoğlu, Metin Berke, *Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 187; Stefanos Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri 1917-1923*, Boyut Yayınları, İstanbul, 2000, s. 105; Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında...*, s. 82-83; Turhan Ada, “Rus-Batı Rekabetinin Odak Noktasındaki Anadolu ve Ankara Hükümeti'nin Sovyet Politikası (1920-1922)”, *Belleken*, C. 82, S. 295, 2018, s. 1085.

12 Nurettin Çakıcı, Hikmet Öksüz, “Bolşevik Ruslar'ın Millî Mücadele Hareketiyle Temas Kurma Girişimleri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 32, 2020, s. 732-733, 736.

13 Söz konusu yayın organları hakkında detaylı bilgi için bkz: İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014; Uygur Kocabaşoğlu-Aysun Akan, *Mütareke ve Millî Mücadele Basını Direniş ve Teslimiyetin Sözcüleri ve Mahşerin 100 Atlısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019; K. Yust, *Kemalist Anadolu Basını*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara, 1995; Ömer Sami Coşar, *Millî Mücadele Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Yayın Yeri ve Yılı Yok; Nurettin Gülmez, *Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yenigün*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

yılı boyunca Bolşevizm ve Bolşevikler hakkında pek çok haber ve yorum yayınlanmıştır. Bu haber ve yorumların ilk bakışta Ankara Hükümetinin politikalarıyla paralellik içinde olduğu görünse de Bolşevizm ve Bolşeviklerle ilişkiler konusunda gazetelerin farklı aktörlerin etkisi altında olduğu anlaşılmaktadır. Gazetelerin haber ve yorumları üzerinde yapılan analizlerle, bu yayın organlarının Bolşeviklerle ilişkiler konusunda hangi aktörün etkisi altında ne gibi yayınlar yaptıkları, çalışma boyunca ortaya konulacaktır.

1. Mütareke Döneminde Türk-Bolşevik İlişkilerinde Öne Çıkan Aktörler

Birinci Dünya Savaşı sonrasında hem Türkiye hem de Bolşevik Rusya birbirine benzer süreçlerden geçmekteydi. Rusya’da Bolşevikler iktidara gelmiş olmalarına rağmen kontrolü tam olarak ele alamamışlardı. Çarlık rejimini ihya etmek isteyen ve İtilâf Devletleri tarafından desteklenen Beyaz Ordu’ya karşı yürütülen iç savaş devam etmekteydi. Türkiye’de ise Mondros Mütarekesi’nin şartlarını en ağır şekilde uygulamak isteyen İtilâf Devletleri, ülkenin en kritik bölgelerini işgal etmişlerdi. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin hukukunu tanımak istemeyen işgalciler, ayrılıkçı gayrimüslim unsurların toprak taleplerini destekleyen politikalar izliyordu. Bu şartlar altında iç ve dış unsurlara karşı verilecek mücadelede Bolşevik Rusya ile Türkiye arasında doğal bir ittifak potansiyeli bulunuyordu.¹⁴ Bu potansiyel, savaş sonrası dönemde farklı aktörler tarafından kullanılmak istenmiştir.

Türkiye’de Bolşeviklerle temas kurarak bir ittifak oluşturmaya çalışan aktörler arasında ilk sırada İttihatçılar gelmektedir. İttihat ve Terakkî’nin “*triumvira*”sı Enver, Cemal ve Talât Paşalar, Mondros Mütarekesi’nin imzasından iki gün sonra, bir Alman denizaltısıyla İstanbul’dan ayrılarak önce Odesa’ya, oradan Almanya’ya gitmişlerdir. Enver ve Talât Paşa’ya göre Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan konjonktür, Almanya, Rusya ve Osmanlı devletleri arasında doğal bir ittifak zemini oluşturmaktadır. Bu imkânı kullanmak isteyen İttihatçı liderler, Almanya’da Bolşeviklerle temasa geçmişler, III. Enternasyonal’in en önemli isimlerinden biri olan ve Almanya’da tutuklu bulunan Radek’le, 1919 Eylül’ünde hapisanede görüşmüşlerdir.¹⁵ Yapılan görüşmelerden sonra Almanlar nezdindeki nüfuzlarını kullanarak Radek’in hapisten çıkması için

14 Abdülhâh Akşin, *Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s. 47; Cemil Hasanlı, *Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1953*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2011, s. 10.

15 Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya’dan Ortaasya’ya Enver Paşa*, C. 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972, s. 562; Hasan Babacan, *Mehmed Talât Paşa (1874-1921)*, Altınpost Yayınları, Ankara, 2012, s. 237-238; Emel Akal, *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2006, s. 79-81.

çaba harcamışlar ve bunda başarılı olmuşlardır. 1920 yılında ise Radek'in davetiyle Enver ve Cemal Paşalar Rusya'ya geçmişler, burada Bolşeviklerle ilişkilerini geliştirerek faaliyetlerini arttırmaya çalışmışlardır.¹⁶

İttihatçı liderlerin Almanya'da Bolşeviklerle kurdukları bu ilişkiler, yurtiçinde gizli olarak faaliyet gösteren Karakol Cemiyeti tarafından sağlanmıştır. İttihatçıların İstanbul merkezli olarak kurduğu bu gizli cemiyet, 1920 başlarında Baha Sait Bey'i Bakü'ye göndermiş, Bolşeviklerle temas kurmuş ve hatta bir antlaşma imzalamayı da başarmışlardır.¹⁷ Bolşeviklerle ilişkiler konusunda oldukça mesafe alan İttihatçılar, aynı yılın bahar aylarında Bakü'de bir parti kurmuşlardır. Kurucuları arasında Halil Paşa, Doktor Fuat Sabit, Küçük Talât, Baha Sait ve Salih Zeki gibi isimlerin yer aldığı bu parti, Türkiye Komünist Partisi'dir. İttihatçılıklarıyla bilinen parti kurucularından bazılarının, Mustafa Kemal Paşa ile de temaslarının olduğu bilinmektedir.¹⁸

Savaş sonrası dönemde Bolşeviklerle ilişkiler konusunda ikinci etkili aktör Mustafa Suphi ve ekibidir. Esasen Mustafa Suphi'nin Bolşeviklerle ilişkisi çok daha eskiye dayanmaktadır. Suphi, 1914 yılında Rusya'ya siyasal mülteci olarak sığınmış, Bolşevizm prensiplerini samimi olarak benimsemiştir. Rusya'daki Türkler ve özellikle de savaş esirleri arasında etkinlik göstererek Bolşevik örgütlenmenin yayılmasını sağlamıştır. Mustafa Suphi, 1920 yılında Birinci Doğu Halkları Kurultayı vesilesiyle ekibiyle birlikte Bakü'ye gelmiş, burada İttihatçılar tarafından kurulmuş olan partinin kontrolünü eline almıştır. Bolşevik prensiplerini samimi biçimde benimsememiş olan İttihatçıları partiden tasfiye etmiştir. Türkiye Komünist Partisi'ni ele geçiren Mustafa Suphi ve ekibi, Birinci Doğu Halkları Kurultayı'ndan sonra Anadolu'da bir Bolşevik teşkilâtı kurmak için çalışmaya başlamıştır.¹⁹

16 E. H. Carr, Karl Radek, "Radek's Political Salon in Berlin 1919", *Soviet Studies*, Volume 3, 1952, s. 419; Hüseyin Cahit Yalçın, *İttihatçı Liderlerin Gizli Mektupları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s. 205; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. III, Hüriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 569; Akal, *Millî Mücadelenin Başlangıcında...*, s. 82.

17 Yavuz Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 80; Fethi Tevettoğlu, "Millî Mücadele Kahramanlarından: Bahâ Said Bey (Biga 1882-İstanbul 16 Ekim 1939)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 6, S. 16, 1989, s. 219; Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet...*, s. 107, 109; Betül Aslan, "Yeni Belgeler Işığında Karakol Cemiyeti, Uşak Kongresi ve Karakol Cemiyeti'nin Bolşeviklerle Yaptığı Anlaşma", *Atatürk Dergisi*, C. 4, S. 1, s. 47.

18 Akal, *Millî Mücadelenin Başlangıcında*, s. 85; Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi*, C. II, İstanbul 1978, s. 487; Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın...*, s. 81.

19 Kâmuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 17; Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1978, s. 197 vd.; Uğur Üçüncü, *Trabzon'da İttihatçı Bir Sıma: Kâhya Yahya*, Serander Yayınları, Trabzon, 2015, s. 129. Mustafa Suphi'nin çalışmalarıyla ilgili daha geniş bilgi için bkz: Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın...*, s. 22 vd.; Hikmet Bayur, "Mustafa Suphi ve Millî Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarda Akımlar", *Belleten*, C. 35, S. 140, Ankara 1971, ss. 587-654.

Savaş sonrası dönemde Bolşeviklerle kurulan bu ilişkilerin arkasında farklı motivasyonlar bulunmaktadır. Mustafa Suphi ve ekibi, Bolşevizm'e içtenlikle bağlanmış görünmektedir. Amaçları, Bolşevik teşkilâtını Anadolu'ya yaymaktır. İttihatçıların Bolşevizm'e samimi olarak inandıklarını ve bu ideolojiyi benimsediklerini söylemekse mümkün değildir. Onların asıl amacı, Bolşeviklerle iyi ilişkiler kurarak İtilâf Devletlerine karşı Rusların desteğini almaktır. Bolşevikler, İttihatçıların gerçek anlamda Bolşevizm'i benimsemediklerini bilmektedirler. Buna rağmen Bolşevikler de özellikle Enver Paşa'nın İslâm dünyası üzerindeki nüfuz ve prestijini kullanmak istedikleri için İttihatçılara olumlu yaklaşmışlardır. Ayrıca Anadolu'daki millî hareketin muhtemel bir başarısızlığı hâlinde İttihatçı liderleri alternatif olarak kullanmayı düşünmüşlerdir.²⁰ Bolşevikler, Anadolu'da komünist ideolojinin yayılması ve teşkilatlanması içinse Mustafa Suphi ve arkadaşlarını devreye sokacaklardır.²¹

Bolşeviklerle ilişkiler konusunda 1920 yılının Mayıs ayından itibaren öne çıkmaya başlayan bir diğer aktör Yeşil Ordu taraftarlarıdır. Başlangıçta Yeşil Ordu, Kafkasya'da Bolşeviklerle ortak hareket eden Müslümanların kurduğu bir ordu olarak basında yer bulmuştur. Bu ordu, basına yansıyan başarılarıyla efsanevî ve ruhanî bir imaja bürünmüştür.²² Ortaya çıkan Yeşil Ordu imajı, Millî Mücadele liderleri tarafından halka güven vermek amacıyla kullanılmak istenmiştir.²³ Örneğin Trabzon'da yayınlanan *İstikbâl* gazetesi, 11 Temmuz 1920 tarihli nüshasında, Türkiye'nin refah ve mutluluğunu temin etmek için hareket eden "*halaskâr Yeşil Ordu*"nun, üç bin mevcutlu süvari birlikleriyle sınırı geçip Türk kuvvetlerine katıldığını haber vermiştir.²⁴ Bu haber, Yeşil Ordu'nun Ankara'ya doğru harekete geçtiği şeklinde Anadolu gazetelerinde de yer bulmuştur. Ancak gerçekte böyle bir ordunun varlığı bile söz konusu değildir. Ankara'ya gitmek üzere yola çıkanlar, Kâzım Karabekir tarafından Erzurum'da kurulan küçük bir müfrezeden ibarettir. Bu küçük müfrezenin kamuoyunda büyük bir etki oluşturabilmesi için kendisine yeşil bir bayrak verilmiştir.²⁵

20 Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, s. 163-164.

21 Bayur, "Mustafa Suphi ve Millî Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarda Akımlar", s. 602-603.

22 *İzmir'e Doğru* gazetesinin bu imaja katkı sunan bazı haberleri için bkz: "Taşkent Kongresi", *İzmir'e Doğru*, 1 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 4; "Bakü'de Sovyet Hükümeti", *İzmir'e Doğru*, 29 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 2; "Yeşil Ordu", *İzmir'e Doğru*, 18 Şubat 1336 (1920), s. 1; "Türkistan'da Yeşil Ordu", *İzmir'e Doğru*, 7 Mart 1336 (1920), s. 2; "Yeşil Ordunun Sancakları", *İzmir'e Doğru*, 7 Mart 1336 (1920), s. 2; "Yeşil Ordu", *İzmir'e Doğru*, 14 Nisan 1336 (1920), s. 2.

23 Mustafa Yılmaz, *Millî Mücadelede Yeşil Ordu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 69.

24 "Yeşil Ordu Hududumuzda", *İstikbâl*, 11 Temmuz 1336 (1920), s. 1. Bu dönemde Trabzon'da yürütülen Bolşevik propagandası ve *İstikbâl* gazetesinin yayınları hakkında daha detaylı bilgi için bkz: Ali Akyıldız, *1920-1921 Yıllarında Trabzon'da Bolşevik Propaganda Girişimleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2013.

25 Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz 2*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 724.

Yeşil Ordu Cemiyeti, kamuoyunda var olan bu imajı kullanarak Bolşevizm’i İslâmî prensipler çerçevesinde yorumlayan kişiler tarafından kurulmuştur. Cemiyetin içinde, Yunus Nadi gibi Mustafa Kemal Paşa’ya yakın isimler de bulunmaktadır. Mustafa Kemal, cemiyetin varlığından haberdar olmakla birlikte bunları yönlendirmediğini, ancak hedefleri için diğer kuruluşlar gibi bu cemiyeti de kullanmak istediğini belirtmektedir. Mustafa Suphi, bu cemiyetle ilişki kurmak için girişimlerde bulunmuştur. Başlangıçta Millî Mücadele’yi savunmak için kurulan Cemiyet, zamanla Çerkes Ethem’in etkisi altına girmiş ve amacından sapmıştır.²⁶

Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından 1920 yılının sonlarına kadar olan dönemde Bolşeviklerle ilişkiler konusunda öne çıkan bu aktörlerin varlığı, Mustafa Kemal Paşa ve Ankara Hükümetinin çok hassas politikalar izlemesine yol açmıştır. Başta *Alemdar* gazetesi olmak üzere Millî Mücadele’ye karşı olan çevreler, Anadolu hareketini İttihatçı bir örgütlenme olarak yaftalamışlar, İttihatçılık’ın da artık Bolşeviklikle aynı şey olduğunu öne sürmüşlerdir.²⁷ Bu iddialar karşısında Sivas Kongresi’nden itibaren Millî Hareket’in İttihatçılıkla ve Bolşeviklikle bir alakası olmadığı vurgulanmaya çalışılmıştır. Esasen başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Millî Mücadele’nin lider kadroları, Bolşevizm’in Türk siyaset ve toplum yapısına uygun olmadığı kanaatinde idirler.²⁸ Bu sebeple Ruslar nezdinde Bolşevik prensiplerinin pek çok kabul edilebilir yönünün bulunduğunu, ancak Türkiye’nin toplumsal yapısının Bolşevizm’e müsait olmadığını sık sık dile getirilmişlerdir. Böylece Bolşevizm’le ortak noktaları öne çıkarmaya ve bir ittifak zemini oluşturmaya çalışmışlardır.²⁹

2. Mustafa Kemal Paşa’nın Bolşeviklerle İlk Temasları ve Ankara-Moskova İlişkilerinin Gelişimi

Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya geçmesinden sonra millî hareketin lider kadrosu arasında yapılan görüşmelerde, İtilâf Devletlerine karşı bir denge unsuru olarak

26 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk/Söylev*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s. 626 vd; Saime Yüceer, *Millî Mücadelede Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri*, Sentez Yayınları, İstanbul, 2016, s. 198; Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2010, s. 514-516. Yunus Nadi, Çerkes Ethem’in Bolşevizm’le ilgisini yazdığı satırlarda Yeşil Ordu Cemiyeti üzerindeki etkisinden bahsetmemektedir. Bkz: Yunus Nadi, *Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti*, Sel Yayınları, Yayın Yeri Yok, 1955, s. 11-12.

27 Refi Cevat, “Bolşevik Avı”, *Alemdar*, 29 Eylül 1335 (1919), s. 1.

28 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S. 15, Mart 1956, Vesika No: 390, 398; Musa Qasımlı, *Türkiye-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği İlişkileri 1960-1980*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, s. XVI.

29 Bu söylemlerle ilgili bkz: Kocabaşoğlu ve Berke, *Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar*, s. 187 vd; Kenan Demirel, “Hatıratlar Bağlamında Millî Mücadele Lider Kadrosunun Bolşevikliğe Karşı Yaklaşımları” *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Aralık 2017, C. 3, S. 3, ss. 221-235.

görülen Bolşeviklerle temas kurulması kararı alınmıştır.³⁰ Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşevik temsilcileriyle ilk kez Havza'da görüştüğüne dair iddialar söz konusudur.³¹ Ayrıca Bolşeviklerle ilişkiler konusunda Karakol Cemiyeti ve yurtdışında bulunan İttihatçı liderlerle görüş alışverişi yapıldığı da bilinmektedir.³² Esasen Bolşevikler iktidara geldikten sonra yayımladıkları deklarasyonlarla Batılı emperyalist devletlere karşı Türkiye, İran, Afganistan gibi ülkelerdeki bütün Müslümanlara, ezilen, sömürülen tüm ulus ve hükümetlere işbirliği çağrılarını yapmıştır. Dolayısıyla iş birliği konusunda ilk teklifin Bolşeviklerden geldiğini söylemek de mümkündür.³³

Bolşevizm'in, Batı Avrupa'nın sanayileşmiş toplumlarına yayılma riskinin ortaya çıktığı korkunun Millî Mücadele'nin lider kadrosu tarafından kullanılmak istendiği çok açıktır. Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Şubat 1920 tarihinde mevcut siyasî durumla ilgili görüşlerini ihtiva eden ve Kolordu Kumandanlıklarına gönderilen bir telgrafında bu durum ifade edilmiştir. Bolşevizm'in siyasî etkileri dışında askerî strateji bakımından da Bolşevikler önemli bir manevra alanı oluşturmaktadır. Şöyle ki Akdeniz, Ege ve Boğazlardan kuşatılmış durumda olan Türkiye'nin fiilî olarak güneyi (Irak ve Suriye) de İtilâf işgali altındadır. Bu şartlar altında Anadolu'nun çevresindeki bu işgal çemberinin tek açık noktası Kafkasya'dır ve Bolşeviklerle yapılacak iş birliği karşısında İtilâf Devletlerinin bu çemberi kapatmaları mümkün olamayacaktır.³⁴

Bolşeviklerle ilişkilerin geliştirilmek istenmesinin başkaca önemli sebepleri de bulunmaktadır. Öncelikle yurtdışında Türk milletinin ve bağımsızlık mücadelesinin gerçek temsilcisi gibi hareket eden İttihatçıların kontrol dışı davranışları engellenmek istenmektedir. Ayrıca komünist ideolojinin Anadolu'ya nüfuz etmesinin ve

30 Feridun Kandemir, *Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası*, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul, 1965, s. 22; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz I*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020, s. 60-62; Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında...*, s. 82-83.

31 Hüsamettin Ertürk, *Teşkilât-ı Mahsusa İki Devrin Perde Arkası*, Yazan: Sami Nafiz Tansu, Nokta Kitap, İstanbul, 2012, s. 284-287.

32 Hülya Baykal, "Millî Mücadele Yıllarında Mustafa Kemal Paşa ile Cemal Paşa Arasında Yazışmalar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. V, S. 14, Mart 1989, ss. 379-439; İlhan Tekeli-Selim İlkin, "Kurtuluş Savaşında Talat Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektuplaşmaları", *Belleten*, C. XLIV, S. 174, Nisan 1980, ss. 301-345; Kandemir, *Atatürk'ün Kurduğunu...*, s. 22.

33 Nurettin Çakıcı, Hikmet Öksüz, "Bolşevik Ruslar'ın Millî Mücadele Hareketiyle..." s. 724-725.

34 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S. 15, Mart 1956, Vesika No: 388, 396. 1920 yılının ilk günlerinde *İzmir'e Doğru* gazetesinde çıkan pek çok haber, Çarlık yanlısı güçlere karşı zaferler kazanan Bolşeviklerin, İtilâf Devletleri tarafından bir tehdit olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bkz: "Times'ın Başmakalesi", *İzmir'e Doğru*, 17 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 2; "Kızıl Kolçak Cephesinde", *İzmir'e Doğru*, 21 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1; "Şimâlî İran Hududunda", *İzmir'e Doğru*, 21 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1; "Hindistan'da Bolşeviklik", *İzmir'e Doğru*, 21 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1; "Kolçak Ordusunun Bakıyyetü's-Suyûfu", *İzmir'e Doğru*, 28 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 2; "Mösyö Churchill'in Nutku", *İzmir'e Doğru*, 28 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 2; "Yudenîç Ordusu", *İzmir'e Doğru*, 29 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1.

teşkilatlanmasının da önüne geçilmeye çalışılmaktadır.³⁵ Bu hassas noktada Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi'nden itibaren Bolşeviklere karşı son derece olumlu bir söylem kullanmaya gayret göstermiştir.³⁶ Ayrıca Bolşeviklerle ilişkileri geliştirmek ve Sovyet Hükümetinin Millî Mücadele hareketine yardım imkânlarını öğrenmek amacıyla Halil Paşa, Dr. Ömer Lütfi ve Dr. Fuat Sabit gibi isimleri Kafkasya'ya göndermiştir.³⁷

Yaşanan işgallerden sonra Anadolu'da hızla örgütlenen millî direniş hareketi için Bolşeviklerin desteğini almak ne kadar önemli ise, Bolşevikler için de bu hareketin başarıya ulaşması o nispette hayatî bir mesele olarak görülmüştür. Bolşevikler, Anadolu'da yürütülen mücadelenin başarısız olması durumunda, İtilâf Devletleriyle kendi aralarında herhangi bir tampon bölge kalmayacağını ve güney sınırlarının tehlikeye düşeceğini farkındadırlar.³⁸ Bu bakımdan dost bir Türkiye'nin İtilâf Devletleriyle Sovyet Rusya arasında tampon bir bölge işlevi göreceğini düşünmüşlerdir. Ayrıca Türkiye'yle kurulacak dostane ilişkilerin Sovyetlerin itibarını İslâm ülkeleri nezdinde arttıracağını da dikkate almışlardır.³⁹

Mehmet Perinçek'e göre Bolşevikler, Anadolu'daki millî hareketin başarısızlığa uğraması durumunda Halife-Sultan'ın İtilâf Devletlerinin güdümüne girmesi ve bir cihat ilânıyla Transkafkasya'da yeni problemlere yol açabileceği ihtimâlden de çekinmektedirler. Yunanlıların Anadolu'da elde edecekleri kazanımlar Sevr Antlaşması'nın yürürlüğe girmesine neden olabilecektir. Böyle bir durumda yine İtilâf Devletlerinin güdümünde hareket edecek olan bağımsız bir Kürdistan'ın ve Taşnak idaresinde bir Ermenistan'ın varlığı, Bolşevik Rusya'nın güney sınırlarının tamamen tehdit altına girmesi anlamına gelecektir.⁴⁰ İşte bu sebeple 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ayakta kalmasını sağlayan denge politikasının canlanması için yeni bir konjonktür ortaya çıkmıştır. Şu farkla ki daha önce Rus tehdidi karşısında Avrupalı büyük güçlerin desteği alınarak oluşturulan denge, bu kez Avrupalı devletlere karşı Bolşevik Rusya'nın desteği ile kurulacaktır.⁴¹

35 Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 15.

36 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk/Söylev*, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s. 1256.

37 Karabekir, *İstiklâl Harbimiz I*, s. 80, 183; Haluk Selvi, *Millî Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 292; Halil Paşa, *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş*, Haz: Taylan Sorgun, Kemer Yayınları, İstanbul, 1997, s. 318; Yerasimos, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet...*, s. 106.

38 Qasım, *Türkiye-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği İlişkileri...*, s. 4; Kürşat Kurtulgan, M. Mustafa Küçükşaatçı, *Atatürk Sonrası Türkiye-SSCB İlişkileri (1938-1971)*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2021, s. 8.

39 Salahi R. Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız", *Belleten*, C. 41, S. 164, 1977, s. 663.

40 Mehmet Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s. 20-21.

41 Faruk Sönmezoglu, *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945*, Der Yayınları, İstanbul, 2015, s. 107-115; Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında...*, s. 2.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk milliyetçileri ile Bolşevik Ruslar arasında ortaya çıkan bu kader birliğine rağmen taraflar arasındaki yakınlaşma hiç de kolay olmamıştır. Bu zorluğun en önemli sebeplerinden biri, her iki tarafın da İtilâf Devletlerince abluka altına alınarak sıkı bir biçimde kontrol edilmesidir. Bir kez daha ifade edilmelidir ki İtilâf Devletleri, önce çarlık taraftarı Kolçak, Denikin, Yudenic ve Wrangel gibi komutanları kullanarak Bolşevikleri iç savaşla iktidardan uzaklaştırmaya çalışmıştır. Bu mücadelenin en önemli cepheleri Kafkasya ve Kırım'dır. Bolşevikler bu bölgelere ancak 1920 yılının başında hâkim olabilmişlerdir.⁴² İç savaşın Bolşevikler tarafından kazanılmasından sonra İtilâf Devletleri, taktik bir değişiklikle bu kez de Kafkasya'da kurulacak küçük hükümetlerin bağımsızlıklarını tanıyarak ablukayı sürdürmeye çalışacaklardır. Kurulacak Kafkas Seddi'yle Türkiye ile Rusya arasındaki kara bağlantısı kesilmek istenmiştir.⁴³ Boğazlar ve Karadeniz'in İtilaf Devletlerinin denetiminde olduğu bu dönemde Kafkasya, Türk ve Sovyet Hükümetleri arasında kurulacak temasın sağlanabileceği tek nokta olarak hayati bir öneme sahiptir. Bu bakımdan Sovyet Hükümeti Kafkasya'yı Sovyet sitemine dâhil ederek buradaki İngiliz etkisini kırmak isterken, Millî Mücadele temsilcileri Kafkasya üzerinden kurulacak kara bağlantısıyla Sovyet Hükümetinden ihtiyaç duyduğu silah ve cephaneleri temin edebilecekti.⁴⁴

Aynı dönemde Türkiye'de de İtilâf Devletlerinin baskıları artmaktadır. 1919 sonlarında Anadolu hareketi ile İstanbul Hükümeti arasında görüş birliği oluşması, seçimler yapılarak Meclis-i Mebusân'ın açılması ve Misâk-ı Milli'nin kabul edilmesi gibi gelişmeler karşısında İtilâf Devletleri yeni bir hamle yapmış, başkent İstanbul'u 16 Mart 1920'de resmen işgal etmiştir. Bu durumu fırsata çeviren Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in

42 Vefa Kurban, *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Tarihi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2020, s. 88-89. Konuyla ilgili gazete haberleri için bkz: "Kolçak Ordusu", *Albayrak*, 2 Teşrin-i Evvel 1335 (Ekim 1919), s. 2; "Kızilllar Kolçak Cephesinde", *İzmir'e Doğru*, 21 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1; "Kolçak Ordusunun Bakiyetü's-Suyufu", *İzmir'e Doğru*, 28 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 2; "Yudenic Ordusu", *İzmir'e Doğru*, 29 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1; "Rus-Bolşevik Âlemi", *Alemdar*, 31 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 4; "Şark Ahvâli ve Bolşevizm", *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Şubat 1336 (1920), s. 3; "Rusya'da", *İrade-i Milliye*, 19 Teşrin-i Evvel 1335 (Ekim 1919), s. 2; "Bolşevik Haberleri", *İrade-i Milliye*, 1 Nisan 1336 (1920), s. 4; "Denikin'den Sonra", *Akşam*, 6 Mayıs 1336 (1920), s. 1.

43 Mehmet Okur, "Mütareke Döneminde İngiltere'nin Karadeniz Politikası", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 11, S. 11, 2011, s. 37. Mustafa Kemal Paşa Kafkas Seddi'yle ilgili düşüncelerini şu cümleyle ifade etmiştir: "*Kafkasya seddinin yapılmasını Türkiye'nin mahv-ı kat'isi projesi addedip bu seddi Düvel-i İtilâfiyeye yaptırmamak için en son vasıtalara müracaat etmek ve bu uğurda her türlü tehlikeleri göze almak mecburiyetindeyiz.*" Bkz: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, S. 15, Mart 1956, Vesika No: 388. Konuyla ilgili gazete haberleri için bkz: "Meclis-i Âli Kararı", *Alemdar*, 18 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1; "Azerbaycan ve Gürcistan İstikbâlinin Tasdiki", *Vakit*, 19 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1; "Ermenistan'ın İstiklâli Tasdik Edildi", *Vakit*, 26 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 2; "Mesut Bir İstiklâlin Tebriki", *İzmir'e Doğru*, 24 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1.

44 Ömer Erden, "Millî Mücadele Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Kafkas Seddi Meselesi", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2017, 135; Derya Çakıcı, Nurettin Çakıcı, "Kafkas Seddi Projesi ve Bolşevik Rusya'nın Bu Sedde Karşı Tutumu Üzerine Bir Değerlendirme", *Prof. Dr. Hikmet Öksüz'e Armağan Kitabı*, Ed: Ahmet Köksal, Veysel Usta, Serander Yayınları, Trabzon, 2022, s. 144-151.

Ankara’da toplanmasını sağlamıştır. TBMM’nin açıldığı günlerde San Remo’da yapılan konferans sonucunda Sevri Antlaşması’nın taslağı ortaya çıkmıştır. Antlaşma şartlarını çok ağır bulan İstanbul Hükümetini kabule zorlamak için 1920 Haziran’ında Yunan ordusu yeni bir ileri harekâta geçmiştir.⁴⁵ Batı Cephesi’nde bu gelişmeler yaşanırken Doğu’da ise Ermeniler Türk ve Müslüman nüfusa saldırmaya, sınır boylarındaki köyleri yağma ederek yakmaya başlamışlardır.⁴⁶

Rusya ve Türkiye’de eşzamanlı olarak yaşanan bütün bu gelişmeler, Türk-Bolşevik ilişkilerinin gelişiminde birbirine zıt yönlü iki etki doğurmuştur. Yaşanan olumsuzluklar tarafların birbirleriyle temasını zorlaştırırken, aynı zamanda birbirleriyle iş birliği yapma ihtiyaçlarını daha da arttırmıştır. Bolşevikleri Türkiye’ye yaklaştıran temel kaygı, güvenlik meselesi ve yeni rejimin geleceği konusudur. Türkiye açısından bakıldığında ise sağlanacak askerî, malî ve diplomatik destek, Bolşevik Hükümetiyle yakınlaşmayı kaçınılmaz kılmaktadır.⁴⁷ Taraflar için en önemli mesele, aradaki kara bağlantısının kurulmasıyla doğrudan temasların başlatılabilmesidir. Bu sebeple 1920 baharında Anadolu basını, Bolşeviklerin kazandığı askerî başarıları, özellikle de Kafkasya’da ilerlemelerini yakından takip etmiştir. Kızıl Ordu’nun Kafkasya’da Müslümanlar tarafından kurulan Yeşil Ordu’yla birlikte kazandığı başarılar hakkında pek çok haber yapılmıştır. Memnuniyetle paylaşılan haberlerden birine göre Kızıl ve Yeşil Ordular Denikin güçlerini yenmiş, Azerbaycan sınırlarına ulaşmış ve Azerbaycan Hükümetinin kendilerine katılması için nota vermişlerdir.⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa, TBMM’nin açılmasını takip eden günlerde, 26 Nisan 1920 tarihinde Meclis Başkanı olarak Bolşeviklere bir mektup yollamıştır.⁴⁹ Ankara ile Moskova arasındaki ilk resmî temas böylece sağlanmıştır. Bu mektupta Mustafa Kemal Paşa, emperyalist devletlere karşı iş birliği yapmayı teklif etmiş ve Bolşeviklerden yardım talebinde bulunmuştur.⁵⁰ Bu mektubun hemen akabinde Bekir Sami Bey

45 Muhammet Yıldız, *Direnışten Dirilişe Sakarya Kamuoyu Algısı Basın ve Belgeler Işığında*, Fenomen Yayınları, Ankara, 2023, s. 13.

46 Qasımlı, *Türkiye-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğı İlişkileri...*, s. 6; “Ermenilerin Silsile-i Cinayetleri”, *İstikbâl*, 16 Haziran 1336 (1920), s. 1; “Ermenilerin Taarruzu, Ahâli-i İslâmiye’nin Müdâfaası”, *İstikbâl*, 23 Haziran 1336 (1920), s. 1; “Ermeni Mezâlimi Devam Ediyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Haziran 1336 (1920), s. 2.

47 Nurettin Çakıcı, “Sovyet Rusya’nın Millî Mücadele Hareketine Mali ve Askerî Yardımları (1919-1922)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 73, 2023, s. 85; Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Malî Kaynakları*, Maliye Bakanlığı Ellinci Yıl Yayınları, Ankara, 1973, s. 520-527, 533-534.

48 “Azerbaycan ve Yeşil, Kızıl Ordular”, *İzmir’e Doğru*, 5 Mart 1336 (1920), s. 1.

49 *Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, s. 31; Aleksandr Kolesnikov, *Atatürk Dönemi Türk-Rus İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s. 27.

50 A. M. Şamsutdinov, *Mondros’tan Lozan’a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, Doğan Kitap, İstanbul, 1999, s. 188.

başkanlığında bir heyet oluşturulmuş ve 11 Mayıs 1920’de Moskova’ya doğru yola çıkarılmıştır.⁵¹ Aynı gün TBMM’de, Bolşeviklerin Şark Müslümanlarına hitaben yayınlandıği bir beyanname alkışlar eşliğinde okunmuştur.⁵²

Bekir Sami Bey heyeti yoldayken Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen mektuba, Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin’in cevabı mektubu alınmıştır. Mustafa Kemal’in taleplerine olumlu yaklaşan Bolşevikler, prensip itibarıyla Misâk-ı Millî’yi kabul ettiklerini bildirmişlerdir. Yaşanan bu olumlu gelişmeler karşısında Mustafa Kemal Paşa Bolşeviklere ikinci bir mektup yazmış, Bekir Sami Bey heyeti de 19 Temmuz 1920’de Moskova’ya ulaşmıştır.⁵³

TBMM’nin açılmasından sonra Ankara-Moskova hattında görülen bu yakınlaşma eğilimine rağmen taraflar arasındaki ilişkileri etkileyen bazı olumsuz faktörler söz konusudur. Bu faktörlerden ilki, Bolşeviklerle İngilizlerin bir ticaret anlaşması yapmak arzusunda olmalarıdır. Yaşadığı ekonomik problemleri aşabilmek için böyle bir anlaşmaya ihtiyaç duyan Bolşevikler, İngilizlerle görüşme hâlinindedir. İngiliz Başbakanı Lloyd George da Fransızların itirazlarına rağmen Almanya ve Bolşevik Rusya ile ticarî ilişkilerin kurulması gerektiğini düşünmektedir. İngiliz Başbakan’a göre gelecek dönem için en büyük risk, bir Alman-Bolşevik ittifakının kurulmasıdır. Böyle bir durum, Avrupa barışını tekrar tehlikeye düşürecektir. Bu sebeple İngilizler, Bolşeviklerle bir ticaret anlaşması yapmak için görüşmeler yürütmektedir.⁵⁴ Ekonomik bakımdan zor günler yaşayan Bolşevikler, İngilizlerle yürütülen bu görüşmelerin sekteye uğramasını istemediği için Ankara Hükümetiyle açık bir ittifak yapmaktan geri duracaktır.⁵⁵

Ankara-Moskova ilişkilerinin gelişiminin önündeki bir diğer önemli unsur, Bolşeviklerin komünist ideolojiyi yayma çabalarıdır. Bolşevikler bu yolla Çarlık Rusya’nın sahip olduğu yayılma politikasını farklı bir yöntemle devam ettirmektedirler. Bu politikanın ortaya çıkardığı ilk problem, Türkiye’den toprak talep edilmesidir.

51 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 30.18.1.1, (Tarih: 10.05.1920); *Atatürk’ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 156; Atatürk, *Nutuk/Söylev-II*, 618; Yusuf Kemal Tengirşek, *Vatan Hizmetinde*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 141.

52 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt: 1, Devre: 1, 11 Mayıs 1336 (1920), s. 256-257; Sadık Erdaş, “Türk-Sovyet İlişkilerinin İlk Yılı ve İki Kararname”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 26, 2017, s. 71.

53 Kolesnikov, *Atatürk Dönemi Türk-Rus...*, s. 27; Yüceer, *Milli Mücadelede Yıllarında...*, s. 103, 110.

54 “Lloyd George’un Beyânât-ı Mühimmesi”, *İstikbâl*, 18 Ağustos 1336, (1920), s. 1; “İngilizlerin Nokta-i Nazarı”, *İstikbâl*, 22 Ağustos 1336 (1920), s. 1; “İngiltere-Bolşevik Müzâkerâtı”, *İstikbâl*, 30 Haziran 1336 (1920), s. 1; “Lloyd George’un Kanaat-ı Siyâsiyesi”, *İstikbâl*, 30 Haziran 1336 (1920), s. 1; “Bolşevikler ve Fransız Matbuatı”, *İstikbâl*, 11 Ağustos 1336, (1920), s. 2.

55 Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında...*, s. 124.

Ankara'yı temsilen Moskova'ya giden Bekir Sami heyetinin Dışişleri Halk Komiseri Çiçerin ve Ermeni asıllı yardımcısı Karahan'la yaptığı görüşmelerin sonuçsuz kalmasının en temel sebebi, bu ikilinin uzlaşmaz bir biçimde Ermenistan adına Türkiye'den toprak istemesi olmuştur. Bunun üzerine Türk heyeti doğrudan Lenin'le temas kurmuş, Lenin'in yapıcı teşvikleri sayesinde 24 Ağustos 1920'de bir antlaşma taslağı ortaya çıkmış, ancak 27 Ağustos 1920 tarihli görüşmede daha önceki olumsuz tavır bu kez de Stalin tarafından sergilenmiştir.⁵⁶ Bu problem, Kâzım Karabekir komutasındaki Türk ordusunun Doğu Harekâtı'nı başarıyla icra edip Ermenistan'a geri adım attırmasıyla aşılmıştır. Nitekim bu başarılı harekâttan hemen sonra Ermenistan da Bolşevik idaresi altına girmiştir.

Bolşeviklerin ideoloji ihracı yönündeki politikalarının ortaya çıkardığı bir diğer büyük problem, Bolşevizm'in Anadolu'ya yerleşmesi için yoğun bir propaganda faaliyetinin ve bunun için farklı aktörlerin devreye sokulmak istenmesidir.⁵⁷ Bolşevikler, bir yandan self-determinasyon prensibi çerçevesinde Türkiye'nin bağımsızlığının tanınması yönünde bir söylem kullanırken⁵⁸ diğer yandan savaş sonrası dönemde irtibat kurdukları İttihatçı liderleri ve komünist ideolojiyi samimiyetle benimsemiş olan Mustafa Suphi ve ekibini Anadolu'da Bolşevizm'i yaymak amacıyla kullanmaya çalışacaklardır. Bu durum Ankara-Moskova ilişkilerinin karşılıklı güven içinde bir ittifak zeminine kavuşmasını geciktirecektir.

3. Anadolu Basınında Bolşeviklere Karşı İlginin Artması

1920 yılının Mart ayında, İstanbul resmen işgal edilmiştir. Ardından Nisan ayının 23'ünde Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve kısa bir süre sonra Sevr Antlaşması taslağı ortaya çıkmıştır. Bu olaylar, yukarıda temas edildiği üzere Ankara Hükümetinin Bolşeviklerle ilişkileri geliştirecek adımlar atmasını hızlandırmıştır. Aynı dönemde Anadolu'da yayınlanan gazetelerde de Bolşevizm'e ve Bolşeviklere karşı güçlü bir yakınlaşma eğilimi doğmuştur.⁵⁹ Bununla birlikte Bolşeviklere ve Bolşevizm'e yönelik yayınlar, İtilâf Devletleriyle ilgili konulara göre daha dikkatli ve sınırlı olmuştur. İtilâf Devletleriyle ilgili yayınlarda bu devletlerin politikalarına, zaaflarına ve rekabetlerine ışık tutan haberler yapılabilmektedir. Ancak, Bolşeviklerle ilişkiler konusunda diplomatik ve siyasî gelişmelere ilişkin detaylı bilgiler verilmemiştir. Gerçekleşen görüşmelerin ve siyasetin hassasiyeti nedeniyle, Ankara-Moskova hattındaki olayların basına tam olarak

56 Tengirşek, *Vatan Hizmetinde*, s. 153-156.

57 Bu dönemde Anadolu'daki Bolşevik propagandasıyla ilgili olarak bkz: Nurullah Kırkpınar, "Millî Mücadele Yıllarında Bolşevizm Propagandası ve Anadolu Basını 1919-1922", *Anasay*, S. 7, 2019, s. 29-72.

58 Fahir Armaoğlu, "Bolşevik İhtilâli ve Self-Determination Prensibi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 17, S. 2, 1962, s. 247; Ada, "Rus-Batı Rekabetinin Odak Noktası...", s. 1091.

59 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika-II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 8.

yansıtılmasına izin verilmemiştir. Bu nedenle, kamuoyuna yansıyan bilgiler sınırlı kalmış, haber ve yorumlarda daha çok propagandaya odaklanılmıştır.⁶⁰

Aktarılan haberlerin çoğunlukla Moskova telsizine dayandırılmaya başlandığı bu dönemde *Öğüt* gazetesi, 28 Nisan 1920’de Yeşil Ordu’nun Bakü’ye girdiğini bildirmiş,⁶¹ aynı günlerde *İstikbâl* de Bolşeviklerin Kafkaslarda ilerlediğini, Tiflis’i ele geçirdiklerini ve Bakü’yü zapt ettiklerini yazmıştır. Bununla birlikte Bolşeviklerin ilerlemesine rağmen Taşnakçı Ermenilerin hâlâ Müslümanlara saldırdığı belirtilmiştir. *İstikbâl*, bu gelişmeler üzerine Tahran’dan alınan bir telgrafta TBMM Hükümeti ile Bolşevikler arasında on maddelik bir ittifak antlaşması yapıldığını yazmıştır.⁶² *İstikbâl*’in bu iddiasına rağmen Ankara ile Moskova arasında bir antlaşma imzalanması çok daha sonra gerçekleşecektir.

1920’nin yaz aylarında Türk basının Bolşeviklere yönelik ilgisinin artmasında, İngiliz Başbakanı Lloyd George’un Avam Kamarası’ndaki bir konuşmasında, ortada Türklerle İngilizler ya da Türklerle Yunanlılar arasında bir savaş olmadığını, mücadelenin doğrudan İngiltere ile Rusya arasında yaşandığını belirtmesinin etkisi vardır.⁶³ Bununla birlikte aynı günlerde Sovyetlerin Çiçerin imzasıyla Mustafa Kemal Paşa’nın mektubuna olumlu yanıt vermesi, bu ilginin esas sebebinin oluşturmaktadır. Örneğin *Açıksöz* gazetesi, Çiçerin’in mektubunu yayınladığı haberin yanında Avrupalı emperyalist devletler karşısında adalet prensibini öne çıkaran Sovyet prensiplerine övgüler yağdıran imzasız bir köşe yazısına yer vermiş, Bolşeviklerin mazlum ve esir milletlere karşı kurtarıcı ellerini uzatmaktan çekinmeyeceklerini ifade etmiştir. Söz konusu yazıya göre Misâk-ı Millî’yi kayıtsız şartsız onaylayan Bolşevikler, bu insanî ve faziletli hareketleriyle dünyanın bütün esir ve mazlum milletlerinin saygısını kazanmaktadırlar. Yazının son bölümünde ise emperyalist Avrupalı devletlerin baskı, tahkir ve zulümleri karşısında Türkiye’de Bolşevikliğe karşı derin ve samimi bir ilginin yükseldiği ve en sonunda “*bu muhterem ve muazzez prensibi kabul ile*” milletin hayatını kurtarmaya karar verdiği belirtilmiştir.⁶⁴

60 Mustafa Arıkan, *Millî Mücadele Dönemi Türk Basınında Dış Politika Yönelimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2021, s. 260.

61 “Yeşil Ordu Bakü’ye Girdi”, *Öğüt*, 2 Mayıs 1336 (1920), s. 1.

62 “Tiflis’in Zaptı, Ermenilerin Vahşeti”, *İstikbâl*, 19 Mayıs 1336 (1920), s. 1; “Türk-Bolşevik İttifakı”, *İstikbâl*, 23 Mayıs 1336 (1920), s. 1.

63 “Lloyd George Diyor ki: Bu Mücadele Rusya-İngiltere Mücadelesidir”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Temmuz 1336 (1920), s. 1.

64 “Bolşevikler ve Biz”, *Açıksöz*, 12 Temmuz 1336 (1920), s. 1. *Açıksöz*’ün Bolşeviklere gösterdiği bu yakınlık ilerleyen günlerde artarak devam etmiştir. Gazete, 1920 Temmuz ayı içinde ardı ardına Bolşeviklerle ilişkileri manşetten ve tam sayfa olarak yayınladığı yazılara konu etmiştir. Bkz: “İngiltere’ye Karşı Bolşevik-İslâm İttifakı”, *Açıksöz*, 19 Temmuz 1336 (1920), s. 1; “İslâm-Bolşevik Münâsebâtı”, *Açıksöz*, 29 Temmuz 1336 (1920), s. 1.

1920 Eylül ayına gelindiğinde, *Açıksöz* gazetesi halk yönetimine dair ve Bolşeviklere yönelik sıcak mesajlar içeren yayınlarını artırarak sürdürmüştür. Vatanın, dinin ve namusun tehlikede olduğunu vurgulayan gazete, halkın yönetimden uzak tutulması durumunda hükümete yabancılaşacağını ve onu onaylamayacağını vurgulamıştır. *Açıksöz*'e göre bu durumdan kurtulmanın yolu toplumsal bir devrim yapmaktan geçmektedir.⁶⁵

Bu dönemde Bolşevizm'e yakınlık gösteren bir diğer gazete *Albayrak*'tır. Gazetenin bu eğilimini yansıtan pek çok örnek bulunmaktadır. *Albayrak*'ın 29 Nisan 1920 tarihli sayısında Mithat Bey⁶⁶ imzasıyla yayımlanan bir yazıda, dünya üzerindeki devrimlerin en büyük olanının Bolşevikler tarafından gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Yazar, önceki devrimlerin genellikle özel mülkiyeti koruduğunu ve sermaye sahiplerini güçlendirdiğini savunmuştur. Oysa Bolşeviklerin gerçekleştirdiği devrim, özel mülkiyeti ortadan kaldıracak ve insanlığa adalet ve mutluluk getirecektir. Mithat Bey, Türk milletinin, Bolşevik hareketine samimi bir şekilde destek veren milletlerin başında geleceğini iddia etmektedir.⁶⁷

6 Mayıs 1920 tarihinde Sovyet Rusya Dışişleri Halk Komiserliği, tüm Müslümanlara hitaben yayınladığı beyannameyle emperyalist saldırılara karşı ezilen halkların dayanışmasını talep etmiştir. Bu beyannameyi okurlarıyla paylaşan⁶⁸ *Albayrak*, genellikle özel istihbaratı olarak sunduğu haberlerle Sovyet yanlısı yayınlarını artırarak Bolşevikleri yakından takip etmiştir.⁶⁹ *Albayrak* gazetesi, 31 Mayıs 1920'de Moskova'ya gitmek üzere Erzurum'a gelen Ankara heyetine de olumlu bir yaklaşım göstermiştir.⁷⁰

65 "Halka Rücü", *Açıksöz*, 9 Eylül 1336 (1920), s. 1. Bu konuda *Açıksöz*'deki benzer değerlendirmeler için bkz: Nizameddin Nazif, "Halka Doğru", *Açıksöz*, 6 Eylül 1336 (1920), s. 1; "Şûralar Hükümeti Nasıl Olur?", *Açıksöz*, 14 Teşrin-i Evvel 1336, (Ekim 1920), s. 1.

66 Erzurum'da yayımlanan *Albayrak* gazetesinin sahibi, sorumlu müdürü ve başyazarı Süleyman Necati Bey'dir. Süleyman Necati Bey milletvekili seçilerek Ankara'ya gittikten sonra bu göre kardeşi Mithat Bey devralmıştır. *Albayrak*'ın yazar kadrosunda Cevat ve Müştak Sıtkı (Dursunoğlu) Beyler de yer almaktadır. Bkz: Cengiz Şavklı, Ali Akyıldız, "Albayrak Gazetesinin Kapatılması Üzerine Görüşler", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 2, 2023, s. 701.

67 Mithat, "Ferdiyetten İctimâiyâta İntikal", *Albayrak*, 29 Nisan 1336 (1920), s. 1.

68 "Tarihi Bir Vesika", *Albayrak*, 6 Mayıs 1336 (1920), s. 2. Söz konusu beyanname diğer Anadolu gazetelerinde de yayımlanmıştır. Bkz: "Rus Sovyetlerinin Müslümanlara Beyanname", *Açıksöz*, 16 Mayıs 1336 (1920), s. 2; "Rus Sovyet Milletinin Âlem-i İslâm'a Beyanname", *İstikbâl*, 12 Mayıs 1336 (1920), s. 2; "İngiliz Boyunduruğundan Kurtulmak İçin", *Öğüt*, 13 Mayıs 1336 (1920), s. 1.

69 Bununla ilgili bazı haberler için bkz: "Şarktaki İslâm ve Türk Hükümetleri", *Albayrak*, 29 Nisan 1336 (1920), s. 1; "Müstahberât-ı Husûsiye", *Albayrak*, 29 Nisan 1336 (1920), s. 2; "Müstahberât-ı Husûsiye", *Albayrak*, 6 Mayıs 1336 (1920), s. 2; "Müstahberât-ı Husûsiye", *Albayrak*, 13 Mayıs 1336 (1920), s. 1; "Şark Haberleri", *Albayrak*, 7 Haziran 1336 (1920), s. 1.

70 "Bekir Sami, Yusuf Kemal Beyefendiler", *Albayrak*, 31 Mayıs 1336 (1920), s. 1; Müştak Sıtkı, "Misafirlerimiz", *Albayrak*, 31 Mayıs 1336 (1920), s. 1.

İstanbul'un işgalinden sonra, Bolşeviklerle ilgili haberlerin yoğun bir şekilde yer aldığı bir diğer gazete *İrade-i Milliye*'dir. Gazete 1 Nisan 1920 tarihli sayısında, Bolşeviklerin Batı cephesinde Lehistan ve Litvanya ile çatışmalara başladığını bildirmiş, elde edilen başarılar sonucunda hem Lehistan'ın hem de Litvanya'nın Bolşeviklerle barış yapmak istediklerini memnuniyetle aktarmıştır. Ayrıca, Almanya'da bir Sovyet Cumhuriyeti ve Amsterdam'da bir propaganda şubesi kurulduğunu aktaran⁷¹ gazetenin sonraki sayılarında, Bolşeviklerle iş birliği yapan Türk ve Müslüman hükümetlerin, Denikin ve Kolçak ordularına karşı kazandığı başarıların önemli olduğu ve bu nedenle Bolşeviklerin büyük saygı kazandığı vurgulanmıştır.⁷²

İrade-i Milliye de Rus Millet Komiserliği Sovyeti'nin Müslümanlara hitaben neşrettiği bildiriye Türk kamuoyuyla paylaşmıştır. Söz konusu haberde gazete, dünyanın bütün milletlerini boyundurukları altına alan İngiliz yağmacılarının gücünün tükenmekte olduğuna vurgu yapmış, büyük Rus devrimi sayesinde dünyada kölelik ve esaretin yıkılmaya başladığını yazmıştır. *İrade-i Milliye*'ye göre bundan sonra hükümetler milletlerin eline geçecek, Rusya'nın döktüğü alın teri ve kan ile dünyanın esir milletlerine özgürlük getirecek şerefli bir barış yapılacaktır.⁷³ Bu yorumları yapan gazete, 8 Nisan 1920 tarihli nüshasından anlaşıldığına göre artık Rusya'daki gelişmeleri doğrudan Moskova Telsizi'nden almaya başlamıştır.

İzmir'e Doğru gazetesi de bu dönemde Bolşeviklerle ilgili yayınlarını artırmış, Bolşevizm'in özellikle İngiltere'nin çıkarlarına tehdit oluşturduğunu vurgulamaya devam etmiştir. Örneğin *İzmir'e Doğru*, *Times* gazetesinin bir değerlendirmesini okurlarıyla paylaşarak, Bolşeviklerin Orta Asya'ya doğru yayılma eğiliminde olduğunu ve büyük bir nüfusa sahip olan Çin'i yanlarına çekmeyi hedeflediklerini vurgulamıştır.⁷⁴ 1920 Haziran'ındaki Yunan taarruzu nedeniyle gazete yayın hayatından çekilmiştir, ancak son nüshalarına kadar Bolşevik zaferleriyle ilgili haberleri Türk kamuoyuna ulaştırmıştır.⁷⁵ Bu haberler, bir yandan iç kamuoyunu Bolşevizm'le olan taktik yakınlaşmaya hazırlamak, bir yandan da bu yakınlaşmanın İtilâf Devletleri için taşıdığı tehdidi muhataplara aktarmak bakımından dikkate değerdir.

71 "Bolşevik Haberleri", *İrade-i Milliye*, 1 Nisan 1336 (1920), s. 4.

72 "Bolşevik Harekâtı ve Türk Dünyası Ahvâlî", *İrade-i Milliye*, 13 Mayıs 1336 (1920), s. 3.

73 "Bolşevikler Dünyaya Neler Söylüyorlar", *İrade-i Milliye*, 13 Mayıs 1336 (1920), s. 4.

74 "Times'ın Başmakalesi", *İzmir'e Doğru*, 17 Kânûn-ı Sâni 1336, (Ocak 1920), s. 2.

75 Bazı örnekler için bkz: "Hindistan'da Bolşeviklik", *İzmir'e Doğru*, 21 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1; "Kolçak Ordusunun Bakıyyetü's-Suyûfu", *İzmir'e Doğru*, 28 Kânûn-ı Sâni 1336, (Ocak 1920), s. 2; "Yudenîç Ordusu", *İzmir'e Doğru*, 29 Kânûn-ı Sâni 1336 (Ocak 1920), s. 1; "Bolşevizm ve Hindistan", *İzmir'e Doğru*, 8 Şubat 1336 (1920), s. 2; "Bolşevik Muvaffakiyetleri", *İzmir'e Doğru*, 23 Mayıs 1336 (1920), s. 1.

Sovyetlerin Müslümanlara hitaben neşrettiği beyannameyi ve Çiçerin'in Mustafa Kemal'e olumlu cevabını paylaşan Anadolu gazetelerinden biri de *Öğüt*'tür.⁷⁶ *Öğüt*, *İzmir'e Doğru* gibi Bolşeviklerin Asya'daki başarılarından ve Bolşevizm'in Çin'de yayılma eğiliminden memnuniyetle bahsetmiştir.⁷⁷ Devrimi, insanlık tarihi boyunca yaşanan ekonomik ve toplumsal adaletsizlikleri ortadan kaldıran bir gelişme olarak yorumlamıştır.⁷⁸ *Öğüt*, Bolşevizm prensipleri hakkında çok fazla bilgileri olmadığını, bununla birlikte insanlara adalet ve mutluluk getirecek ilkelerin İslâm dininde de bulunduğunu vurgulamış, Türkiye'de yakın zamanda halk idaresinin kurulacağını öne sürmüştür.⁷⁹

Bolşeviklerle iyi ilişkiler kurulmasını desteklemesine rağmen, Bolşevizm konusuna mesafeli yaklaşan *İstikbâl* gazetesi, 1920 güzüne girilirken Türk-Rus ilişkilerine özel bir vurgu yapmıştır. Bu konuda bir yazı kaleme alan Faik Ahmet, iki komşu millet arasında asırlardır var olan düşmanlık hislerinin, halk düşmanı Çarlık idaresinin Türkleri yok etmek istemesinden kaynaklandığını ve her iki millete de büyük zararlar verdiğini yazmıştır. Türk ve Rus devletleri arasındaki husumetten kaynaklanan zaafılar, her iki milleti açgözlü Avrupalı devletlerin saldırılarına açık hâle getirmiştir. Ancak Rusya'da ihtilâl olup çarlık idaresi yıkıldıktan sonra iki taraf birbirini tanımaya başlamış ve eski düşmanlıklar yerini dostça ilişkilere bırakmıştır.⁸⁰

İstikbâl'in 17 Ekim 1920 tarihli sayısında ise Bolşevik prensipleriyle İslâm ilkeleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tartışılmıştır. Yazıda, Bolşeviklerle ilişkiler noktasında kimilerinin Bolşevizm'i hiç düşünmeden alma taraftarı oldukları, kimilerinin de bu fikre büsbütün muhalif buldukları belirtilmiştir. Gazeteye göre en makul yol, bu ideolojiyi ülkede uygulanması en mümkün olan şekilde değerlendirmektir. Buna göre Sevr Antlaşması'nın şartları, Türkiye için bir idam kararı hükmünde olduğu için, Bolşevizm bir kurtuluş ümidi sunabilecekse onu kabul etmekte tereddüt etmeye gerek yoktur. Dolayısıyla *İstikbâl*, reel politik neyi gerektiriyorsa, Bolşeviklerle ilişkiler konusunda o yolun tutulmasını tavsiye etmektedir.⁸¹

76 "İngiliz Boyunduruğundan Kurtulmak İçin", *Öğüt*, 13 Mayıs 1336 (1920), s. 1; "Sovyetlerle Muhabere", *Öğüt*, 18 Temmuz 1336 (1920), s. 2.

77 "Şark Âlemi", *Öğüt*, 25 Temmuz 1336 (1920), s. 1; "Çin'de Bolşeviklik", *Öğüt*, 25 Temmuz 1336 (1920), s. 1.

78 "Halka Doğru", *Öğüt*, 21 Ağustos 1336 (1920), s. 1.

79 "Halk Hükümeti", *Öğüt*, 22 Ağustos 1336 (1920), s. 1.

80 Faik Ahmet, "Türk-Rus Mukareneti", *İstikbâl*, 1 Eylül 1336 (1920), s. 1.

81 Ebülhâmid Hüsnü, "Bolşevizm Meselesi-1", *İstikbâl*, 17 Teşrin-i Evvel 1336 (Ekim 1920), s. 2.

Anadolu’da yayınlanan gazeteler arasında, 1921 yılı başlarına kadar Bolşeviklere en yakın yayınları yapanlardan biri *Yenigün*’dür. İstanbul’da yayınlandığı dönemde Bolşeviklere karşı özel bir yakınlık göstermemiş ya da gösterememiş olan *Yenigün*, Ankara’ya taşındıktan sonra belirgin bir şekilde Bolşevizm taraftarlığı sergilemiştir. İstanbul’un işgalinden sonra 9 Nisan 1920’ye kadar İstanbul’da yayın yapan gazete, bu tarihe kadar Bolşeviklerle ilgili dikkate değer bir haber yayınlamamıştır. Ankara’ya geçtikten sonra yayınlanan 10 Ağustos 1920 tarihli ilk sayısında ise Bolşeviklerin askerî başarılarını, Rusların resmî bildiriyle duyurmuştur. Ayrıca aynı haberde, Bolşeviklerin Bakü’deki Birinci Doğu Halkları Kongresi’ni bir İslâm kongresi gibi göstermiştir.⁸² İlerleyen günlerde bu tarz haberlerini arttıran *Yenigün*, Bolşeviklerin cephelerde elde ettiği zaferler ve Bolşevizm’in farklı bölgelerdeki etkisi hakkında bilgiler vermiştir.⁸³

Yenigün, Ankara’daki günlerinde “*Cihan İnkılâbı ve Türkiye*” başlığıyla imzasız bir köşe yazısı yayınlamıştır. Bu yazıda gazetenin Bolşeviklere olan yakınlığı daha açık bir şekilde görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı’nın detaylı bir analizinin ardından yazıda Bolşeviklerle ortak hedeflerin paylaşıldığı ve aynı safta yer alındığı vurgulanmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nda yaptıklarıyla Rusya’da Bolşevik İhtilâli’ne zemin hazırlayan Türk milletinin, bundan sonra da emperyalistlere karşı Bolşeviklerle birlikte mücadele edeceği iddiası dikkat çekicidir.⁸⁴

Aynı dönemde, Mustafa Kemal Paşa’nın doğudaki gelişmeler hakkında yaptığı geniş açıklamalar, *Yenigün*’ün yayın çizgisine uygun olduğu için gazetenin sayfalarında günlerce yer almıştır. Mustafa Kemal Paşa konuşmasında Bolşeviklerin kazandığı zaferlerden duydukları memnuniyeti dile getirmiş, İslâm’ın en yüce kaidelerini ihtivâ eden Bolşevizm’in Türk varlığına kastetmiş olan düşmanlar aleyhinde kazandığı zaferleri, teşekkürle lâyık bir gelişme olarak yorumlamıştır.⁸⁵ Bu ifadeler, Bolşevizm’in İslamî prensiplerle olan benzerliğini ve Bolşevik başarılarının Türklerin çıkarlarına hizmet

82 “Resmî Rus Tebliği”, *Anadolu’da Yenigün*, 10 Ağustos 1336 (1920), s. 1.

83 Bu konuda bazı örnek haberler için bkz: “Bolşevik Taarruzları”, *Anadolu’da Yenigün*, 11 Ağustos 1336 (1920), s. 2; “Bolşevik Tebliği”, *Anadolu’da Yenigün*, 11 Ağustos 1336 (1920), s. 2; “İran’da Bolşevikler”, *Anadolu’da Yenigün*, 12 Ağustos 1336 (1920), s. 2; “Bolşevikler Varşova Kapılarına Yaklaşıyorlar”, *Anadolu’da Yenigün*, 13 Ağustos 1336 (1920), s. 1; “Bolşevik Âlemi”, *Anadolu’da Yenigün*, 15 Ağustos 1336 (1920), s. 1; “Rus Bolşevikliği”, *Anadolu’da Yenigün*, 15 Ağustos 1336 (1920), s. 2; “Bolşevik Âlemi”, *Anadolu’da Yenigün*, 16 Ağustos 1336 (1920), s. 1.

84 “Cihan İnkılâbı ve Türkiye”, *Anadolu’da Yenigün*, 12 Ağustos 1336 (1920), s. 1.

85 “Büyük Millet Meclisi’nde Şark İşleri”, *Anadolu’da Yenigün*, 18 Ağustos 1336 (1920), s. 1-2. Mustafa Kemal Paşa’nın meclisteki bu açıklamaları sonraki günlerde de okurlarla paylaşılmaya devam edilmiştir. Bkz: “Büyük Millet Meclisi’nde Şark İşleri”, *Anadolu’da Yenigün*, 19 Ağustos 1336 (1920), s. 1-2; “Büyük Millet Meclisi’nde Şark İşleri”, *Anadolu’da Yenigün*, 20 Ağustos 1336 (1920), s. 1.

ettiğini vurgulaması bakımından önemlidir. İlerleyen günlerde *Yeniğün* gazetesinin Bolşevikler ve Bolşevizm’le ilgili yayınları benzer bir çizgide artarak devam etmiştir.⁸⁶

Sebilürreşad dergisi de aynı dönemde Bolşeviklerle ilişkilere dair benzer yayınlar yapmaktadır. Derginin 63. sayısının ilk sayfasında “İngiltere’ye Karşı Bolşevik-İslâm İttifakı” başlıklı bir yazı yer almaktadır. Yazının girişinde, Bolşeviklerin Lehistan’a karşı askerî operasyonlara başladığı, Alman parası ve mühendisleriyle desteklediği ifade edilmektedir. Ayrıca, Lenin’in 1919’da iç tehditlerle uğraştıklarını, ancak 1920’de Bolşevik prensiplerini Avrupa’nın önde gelen şehirlerinde hâkim kılacaklarını belirttiği beyannamesi hatırlatılmış ve Avrupa devletlerinin iç meselelerinin ne kadar karmaşık olduğu örneklerle açıklanmıştır. *Sebilürreşad* yayınladığı bir yazıda, bir zamanlar denizden İngiliz dretnotlarının, karadan Çar ordularının baskısı altında bunalan İslâm âleminin, Bolşeviklerle birlikte hareket edip silahlanmaya başlayınca İngiltere için artık Asya’ya veda etmek zamanının yakınlaştığını ve bunu en iyi İngiliz Başbakanı Lloyd George’un bildiğini vurgulamıştır.⁸⁷

1920 yazında Rusya’daki gelişmeler ve Bolşevik hareketlerine dair haberlerin arttığı gazeteler arasında, Ankara’nın yarı resmî yayın organı niteliğindeki *Hâkimiyet-i Milliye* de yer almaktadır.⁸⁸ Bu gazetede de Bolşeviklere karşı kullanılan dil ve haber kaynakları değişmeye başlamıştır.⁸⁹ Artık haberler, Avrupa gazetelerinden ziyade Rus kaynaklarından alınmakta ve genel olarak Bolşevik zaferlerine odaklanmaktadır.⁹⁰ Bu süreçte, Çiçerin’in mektubuna dair en detaylı değerlendirme de *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yer almıştır. Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin tarafından imzalanan cevabî yazıda, Türkiye’nin sınırları, toprak bütünlüğü, azınlık hakları ve kapitülasyonlar konusunda

86 Gazetenin bu yöndeki yayınlarıyla ilgili bazı örnekler için bkz: Yunus Nadi, “İdarede Halka Rücû İhtiyacı Karşısındayız”, *Anadolu’da Yeniğün*, 26 Ağustos 1336 (1920), s. 1; “Beynelmilel Bakü Kongresi Bugün İçtimâ Ediyor: Türk Milletinden Kongreye En Samimi Tebrikat”, *Anadolu’da Yeniğün*, 1 Eylül 1336 (1920), s. 1; “Bolşevik Sefareti”, *Anadolu’da Yeniğün*, 1 Eylül 1336 (1920), s. 1; Yunus Nadi, “Cidalin İki Tarafı”, *Anadolu’da Yeniğün*, 1 Eylül 1336 (1920), s. 1.

87 “İngiltere’ye Karşı Bolşevik-İslâm İttifakı”, *Açıksöz*, 19 Temmuz 1336 (1920), s. 1.

88 Mustafa Kemal Paşa, *Hâkimiyet-i Milliye*’nin görünüşte özel bir gazete hüviyeti taşımasına rağmen Heyet-i Temsiliye’nin yayın organı olduğunu 12 Ocak 1920 tarihinde Kâzım Karabekir’e gönderdiği telgrafta ifade etmektedir. Bkz: *Harp Tarihi Vesikalari Dergisi*, S. 12, Haziran 1955, Vesika No: 292.

89 Bununla ilgili bazı haberler için bkz: “Bolşevik Harekâtı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Mart 1336 (1920), s. 2; “Bolşevik Vaziyeti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Nisan 1336 (1920), s. 2; “Bolşevik Harekâtı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Mayıs 1336 (1920), s. 4; “Bolşevik Haberleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Mayıs 1336 (1920), s. 4; “Bolşeviklerin Muzafferiyeti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Haziran 1336 (1920), s. 4.

90 “Bolşevik Haberleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Haziran 1336 (1920), s. 4; “Şark Âlemi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Haziran 1336 (1920), s. 2; “Şark Âlemi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Haziran 1336 (1920), s. 3.

Bolşeviklerin, Misâk-ı Millî'ye uygun bir çözümü prensip olarak kabul ettikleri bildirilmiştir.⁹¹

Ankara Hükümetiyle Bolşevikler arasında bir yakınlaşma eğiliminin söz konusu olduğu günlerde, bu yakınlığın belirtileri günlük olarak *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesindeki haber ve yorumlarda açıkça yer almıştır. Örneğin 8 Temmuz 1920 tarihli bir haberde, ülkenin batı sınırlarında Avrupalı emperyalist devletlerin Türk milletini öldürmek için Yunan kuvvetlerini planlı bir biçimde ileri sürdükleri belirtilmiştir. Ülkeyi parçalamaya yönelik cinayetler karşısında doğudan, mazlum milletlerin dostu olan Bolşeviklerden bir kardeş sesinin yükseldiği vurgulanan yazının devamında, İngilizlerin maşası olarak hareket eden Yunanlıların uyguladığı mezalime dikkat çekilmiştir.⁹²

Hâkimiyet-i Milliye'nin Bolşeviklere olan yakınlığını yansıtan bu tür haberler, ilerleyen günlerde artarak devam etmiştir. Örneğin, 20 Temmuz 1920 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye*'de, kapitalizm en büyük düşman ilân edilmiştir. Bu bağlamda, Bolşeviklerin cephelerde elde ettikleri zaferler, zulme karşı isyan fikrinin ortak bir başarısı olarak görülmüştür.⁹³ Hatta o dönemde Avrupa'daki gelişmeler bile kapitalizm ve işçi sınıfı arasındaki mücadele bağlamında ele alınmaya başlanmıştır.⁹⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, uzun bir süre Bolşeviklere yakınlık gösteren yayınlarını sürdürmüş, ancak Mustafa Kemal Paşa'nın bir meclis konuşmasını yayımlayarak resmî sınırlarını da ortaya koymuştur. Söz konusu Meclis konuşmasında Mustafa Kemal, Avrupalı emperyalist devletlerle mücadele ve iç idarede millî hâkimiyet prensibinin kabulü konusunda Bolşeviklerle aynı görüşleri paylaştıklarını, ancak Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik yapısının Rusya'dan farklı olmasından dolayı buradaki uygulamaları aynen almanın doğru olmayacağını belirtmiştir.⁹⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*'ye göre Mustafa Kemal Paşa'nın ortaya koyduğu bu hassasiyet, Bolşevikler tarafından anlayışla karşılanmaktadır.⁹⁶

Hâkimiyet-i Milliye, Bolşevizm'in temel prensiplerini kabul etmemesine rağmen, Avrupa emperyalizmine karşı Bolşeviklerle ortak bir zemin bulunduğunu gösteren haberlerini sürdürmüştür. Gazete, 5 Ekim 1920 tarihinde ilk kez bir Türk-Rus

91 "Rus Sovyet Hükümetinin Büyük Millet Meclisi'ne Cevabı", *Albayrak*, 5 Temmuz 1336 (1920), s. 1; "Türkler ve Müttehid Rus Cumhuriyeti Münâsebâtı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Temmuz 1336 (1920), s. 3; "Türkiye ve Rus Sovyet Hükümeti Arasında", *Açıksöz*, 12 Temmuz 1336 (1920), s. 1; "Sovyetlerle Muhabere", *Öğüt*, 18 Temmuz 1336 (1920), s. 2.

92 "Şark Âlemi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Temmuz 1336 (1920), s. 2.

93 "Muzafferiyet Arifesinde", *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Ağustos 1336 (1920), s. 1.

94 "İtalya Burjuvazisinin Son Kozu", *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Ağustos 1336 (1920), s. 3.

95 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt: 3, Devre: 1, 14 Ağustos 1336 (1920), s. 210.

96 "Şark Siyasetimiz", *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Ağustos 1336 (1920), s. 1. Benzer yorumlar için bkz: "Bolşevik Taarruzlarının Netâyici Pek Harikulâde Görünüyor", *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1336 (1920), s. 3.

ittifakından bahsetmiştir.⁹⁷ Türk-Bolşevik yakınlaşmasının İtilâf Devletleri tarafından bir tehdit olarak algılanması,⁹⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*'nin bu yayın politikasını uzun bir süre daha sürdürmesine neden olacaktır. Ancak bu yayın politikasının benimsenmesinde, Bolşeviklerle bir iş birliği zemini oluşturma kaygısı da önemli bir etkidir. Nitekim *Hâkimiyet-i Milliye*, ilerleyen günlerde imzasız olarak yayımladığı bir başyazıda Rus Bolşevizmi ile Türk komünizmini karşılaştıracak kadar ileri gitmiştir.⁹⁹

Anadolu basınındaki bu Bolşevik yanlısı tavır, İstanbul'da yayınlanan *Alemdar* ve *Peyâm-Sabah* gazetelerinde tam tersi biçimde görülmektedir. Bu iki gazeteden *Alemdar*, Bolşeviklerin çarlığın dış politikasını izlediğini iddia ederken,¹⁰⁰ *Peyâm-Sabah*'ta Ali Kemal, Bolşevizm'in Türklükle uyumsuz olduğunu ve Türkler tarafından asla benimsemeyeceğini savunmaktadır. Ali Kemal'e göre, Türklere karşı tarihî bir düşmanlık besleyen "*Moskof*"un, Bolşevizmi benimsemesi nedeniyle çarlığın dış politikasından vazgeçmesi mümkün değildir.¹⁰¹

4. Türk Basınında Görülen Bolşevik Eğilimlerinin Kaynakları

Bolşeviklerle ilişkiler konusunda birbirinden farklı ve hatta rakip aktörlerin sahnede olmasının, Anadolu basınında gözlemlenebilen bazı etkileri olmuştur. Öncelikle belirtmelidir ki Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra Anadolu'da yayınlanan gazetelerin hemen hepsinde, Bolşeviklerle iyi ilişkiler kurulması yönündeki haber ve yorumlar son derece artmıştır. Yapılan bu yayınlar, Ankara Hükümetinin dış politika hedefleriyle uyumlu görünmektedir. Bununla birlikte Anadolu basınındaki bu durum, gazetelerin tamamen Ankara'nın güdümünde hareket etmesinden kaynaklanmamaktadır. Anadolu'da yayınlanan gazeteler üzerinde İttihatçıların, Mustafa Suphi ekibinin ve Yeşil Ordu Cemiyeti'nin ayrı ayrı etkileri olmuştur. Bolşevizm'e yaklaşım konusunda bazı gazeteler İttihatçıların, bazıları Yeşil Ordu taraftarlarının ve bazıları da Mustafa Suphi'nin etkisi altında kalmışlardır. Bu sebeptendir ki TBMM'nin açılmasından sonra Ankara Hükümeti, Türk-Bolşevik ilişkilerini kendi inisiyatifi altına almak ve geliştirmek için büyük çaba harcayacaktır.

97 "Türk Bolşevik İttifakı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Teşrin-i Evvel 1336 (Ekim 1920), s. 1.

98 Türk-Rus yakınlaşmasının Fransızlar tarafından nasıl yorumlandığını gösteren bir örnek için bkz: "Türk-Rus Mukareneti", *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Temmuz 1336 (1920), s. 2.

99 "Rus Bolşevizmi Türk Komünizmi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Teşrin-i Evvel 1336 (Ekim 1920), s. 1.

100 Refi Cevat, "Rusya, Biz ve Yunanistan", *Alemdar*, 17 Eylül 1336 (1920), s. 1.

101 Ali Kemal, "Bir Ok Gibi Saplandı Fakat", *Peyâm-Sabah*, 16 Mayıs 1337 (1921), s. 1; Ali Kemal, "Yeni Ruh" *Peyâm-Sabah*, 5 Ağustos 1336 (1920), s. 1; Ali Kemal, "Bolşeviklik ve Türklük", *Peyâm-Sabah*, 10 Kânûn-ı Evvel 1337 (Aralık 1921), s. 1.

Yukarıda vermiş olduğumuz örnekler, Milli Mücadele'nin en kritik zamanlarında, Anadolu basınında Ankara-Moskova hattında yaşanan gelişmelere dair önemli bir haber ve yorum akışının varlığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, Ankara Hükümetinin etkinliklerini kırmayı amaçladığı Yeşil Ordu, Mustafa Suphi ve Enver Paşa gibi aktörlerin, Anadolu gazetelerinde yer alan Bolşevik yanlısı haberlere belli ölçülerde etki ettiği anlaşılmaktadır. Bu aktörlerin Türk-Bolşevik ilişkileri konusundaki eğilimlerinin, 1920 yılında Anadolu basınında yer alan Bolşevik taraftarı yayınlarda izlerini görmek mümkündür. Başka bir deyişle, dış politikada Bolşeviklerle iş birliği yapmayı veya Bolşevizm prensiplerini kabul etmeyi savunan Anadolu gazetelerinin, söz konusu aktörlerden etkilendiği söylenebilir. Bu konuda, gazetelerin tamamının yayın politikalarını etkileyen aktörleri kesin olarak belirlemek kolay değildir. Ancak bazı gazetelerin yayımladığı yazılardan ve haberlerden, bazılarının ise sonradan kaleme alınan ikincil kaynaklardan Bolşeviklere yönelik olarak hangi aktörün etkisi altında olduğuna dair ipuçları yakalanabilmektedir.

İncelediğimiz Anadolu gazeteleri üzerinde en az etkisi görülen aktör, Mustafa Suphi'dir. Mustafa Suphi'nin benimsediği Bolşevik çizgi, büyük ölçüde *Albayrak* gazetesinden sahiplenilmiştir. Bu durumu gösteren en önemli işaretlerden biri, *Albayrak*'ın 26 Temmuz 1920 tarihli sayısında, Türkiye ile Rusya arasındaki ittifaka dair Mustafa Suphi tarafından kaleme alınan bir makaleyi yayımlamasıdır.¹⁰² Aynı gün Müştak Sıtkı Bey, TBMM Hükümetinin İngilizlerle ittifak yapacağına dair yayımlanan söylentilerin gerçeği yansıtmadığını belirtmiş ve bunun, Türklerle Rusları birbirine düşman etmeyi amaçlayan İngiltere'nin yeni bir taktiği olduğunu yazmıştır. Müştak Sıtkı, Türk-Rus ilişkileri hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

*Artık bilinmelidir ki eski saltanatçı Rusya için Türk'ün ruhunda yanan gayz ve intikam hisleri ne kadar derindi ise bugünkü insan Rusya için de o yürekte o kadar derin bir hürmet ve mevedet duyguları vardır. Bugün Rus'un istediği ile Türk'ün dilediği arasında hiç fark yok gibidir.*¹⁰³

Albayrak, Bakü'de gerçekleşen Birinci Doğu Halkları Kurultayı'ndan Erzurum'a dönen kişiler üzerinden, isim vermeden Bolşeviklerle ilişki içinde olan İttihatçıları eleştirmektedir:

102 "Zulme Karşı İttifak", *Albayrak*, 26 Temmuz 1336 (1920), s. 2.

103 Müştak Sıtkı, "İngilizlerle Akd-i İttifak Şâyiası", *Albayrak*, 26 Temmuz 1336 (1920), s. 1.

On senelik Köroğlu idaresiyle memleketi bugünkü girdaba sürükleyip hâlâ belasını çektiğimiz bir mütarekenin akdini müteakip zehirli rüzgârlar gibi aramızda gâib olan ve zamanlarca izlerinden haberdar olunmayan bu tufeyliler, nihayet başlarında serdarları olmak üzere Rusya'da türemişlerdir.

Bu ifadeler net bir şekilde İttihatçıları ve onların lideri Enver Paşa'yı hedef almaktadır. Müştak Sıtkı, isim vermeden firarî ve maceracı olarak tanımladığı İttihatçıların Anadolu'nun temsilcisi olarak görünmeye, Rusya ve İslâm dünyası üzerinde etkili olmaya çalıştıklarını sert bir eleştirel üslupla ortaya koymuştur. Yazar, artık milletin bu kişilerin yüzlerini bile görmek istemediğini yazmıştır.¹⁰⁴

Albayrak'ın İttihatçı liderlere karşı mesafeli tavrını, Cevat (Dursunoğlu) Bey'in 29 Kasım 1920 tarihli yazısında da görmek mümkündür. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra mağlup devletlerin idarecilerinin bazılarının savaş yıllarındaki rolleri nedeniyle derhal cezalandırıldıklarını, bazılarının ise ülkelerini terk ederek başka yerlerde sığınmacı gibi yaşamak zorunda kaldıklarını yazan Cevat Bey, üstü kapalı bir şekilde İttihatçıları eleştirmektedir. Ona göre İttihatçılardan bazıları, yaptıkları yanlışların ne kadar feci sonuçlar doğurduğunu göremek mahcubiyet duymaktadırlar. Ancak bunun idrakinde olmayanlar, tekrar eski mevkilerine dönebilmek için baykuşların karanlık geceyi beklediği gibi milletin bir gaflet anını kollamaktadırlar.¹⁰⁵ Yine bu genel bakış açısı çerçevesinde *Albayrak*, *Yeniğün* gazetesinin Talât Paşa'nın faaliyetlerini öven bir yazısına cevaben, ülkenin içinde bulunduğu felâkete İttihatçıların sebep olduğunu belirterek eleştiride bulunmuştur.¹⁰⁶

Albayrak, yine Mithat Bey'in kalemiyle mevcut yönetimi eleştirmekte ve artık halk şûralarına dayalı bir yönetim biçiminin oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Mithat Bey, 1920 Eylül'ünde Büyük Millet Meclisi'ne sunulan halkçılık programına atıfta bulunarak, servetin artık kişisel ellerde toplanmayacağını, vilâyetlere kesin bir özerklik sağlanacağını ve eğitim, sağlık, ekonomi ve yatırım konularında vilâyet meclislerinin yetkilendirileceğini yazmıştır.¹⁰⁷

Bu yazının yanı sıra, Erzurum Halk Delegeleleri olarak adlandırılan elli kişilik bir grup, 28 Eylül 1920'de Mustafa Kemal'e telgraf çekmiş, birtakım şikâyetler ve suçlamalarda bulunmuşlardır. Mustafa Suphi'ye gösterilen yakınlık ve halk yönetimi talepleri, *Albayrak*'ın Ankara Hükümeti ve onun Erzurum'daki en güçlü temsilcisi olan Kâzım

104 Müştak Sıtkı, "Bir Parça İnsaf", *Albayrak*, 25 Teşrin-i Evvel 1336 (Ekim 1920), s. 1.

105 Cevat, "Venizelos'un Sukûtu Münâsebetiyle", *Albayrak*, 29 Teşrin-i Sâni 1336 (Kasım 1920), s. 1.

106 "Yanlış Görüşler", *Albayrak*, 31 Kânûn-ı Sâni 1337 (Ocak 1921), s. 2.

107 Mithat, "İdarede Tecettüt", *Albayrak*, 31 Kânûn-ı Sâni 1337 (Ocak 1921), s. 1.

Karabekir ile arasının bozulmasına neden olmuştur. Mustafa Kemal, yaşanan olaylar nedeniyle bu grubun tutuklanarak Ankara'ya gönderilmesini istemiştir. Karabekir, 2 Ekim 1920'de cepheden Erzurum'a dönerek olaya müdahale etmiş ve sadece *Albayrak*'ın sahibi Mithat Bey'i tutuklayarak Ankara'ya göndermiştir.¹⁰⁸

Bu olaylardan sonra bir süre daha yayın yapan *Albayrak* gazetesi, Mart 1921'de kapatılmıştır. Onun bıraktığı boşluğu doldurmak için Kâzım Karabekir'in ısrarlarıyla 25 Ağustos 1921'de Sarıkamış'ta *Varlık* gazetesi yayınlanmaya başlanmıştır.¹⁰⁹ Bu durum, *Varlık* gazetesinin doğrudan Kâzım Karabekir'in kontrolünde olduğunu ve Bolşeviklerle dostluk ilişkilerine hizmet eden yayınlar dışında Bolşevizm'e eğilim göstermediğini ortaya koymaktadır.

Bolşeviklerle ilişkiler noktasında Mustafa Suphi ve ekibiyle en çok rekabet edenler İttihatçılar'dır. Bu bağlamda Anadolu'da çıkan gazetelerden bazıları İttihatçıların etkisi altında yayınlarını sürdürmüşlerdir. *İstikbâl* gazetesi, İttihatçıların önemli merkezlerinden biri olan Trabzon'da çıkarılan ve bu çizgiyi takip eden en etkili örnektir.¹¹⁰ Nitekim *İstikbâl*'in başında bulunan Faik Ahmet Bey, şehrin ileri gelen İttihatçı eşrafi tarafından kurulan Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin de önemli üyelerinden biridir.¹¹¹

İstikbâl gazetesi, Bolşeviklerle ilişkileri siyasi açıdan gerekli görürken, Bolşevik ilkelerin benimsenmesine karşı net bir tavır sergilemektedir. Bu nedenle Mustafa Suphi'nin liderliğindeki komünist örgüte karşı son derece sert ve kesin bir tutum içindedir. *İstikbâl*'in bu tutumu, sayfalarına açık bir şekilde yansımamakla birlikte, bazı küçük haber ve yorumlardan anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Mustafa Suphi'nin Erzurum'dan Trabzon'a doğru yola çıktığı günlerde, *İstikbâl* gazetesinin ikinci sayfasında küçük bir tutuklama haberi yer almıştır. Habere göre, Mustafa Suphi'nin radikal komünist hareketine bağlı olan Nedim Âgâh Giresun'da tutuklanmıştır. Gazetenin haberde kullandığı dil, Mustafa Suphi hareketine bakışımı oldukça açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

108 Karabekir, *İstiklâl Harbimiz-II*, s. 987-990. *Albayrak* gazetesinin işaret ettiğimiz bu eğilimlerine dair daha geniş bilgi için bkz: Dursun Ali Akbulut, *Albayrak Olayı*, Yayınevi Yok, Erzurum, 1991, s. 32 vd; Tolga Başak, *Milli Mücadele Günlerinde Cevat Dursunoğlu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s. 117 vd; Selvi, *Milli Mücadele'de Erzurum...*, s. 337 vd.

109 Akbulut, *Albayrak Olayı*, s. 118; Selvi *Milli Mücadele'de Erzurum...*, s. 372, 376.

110 Akyıldız, *1920-1921 Yıllarında Trabzon'da Bolşevik Propaganda...*, s. 49.

111 Üçüncü, *Trabzon'da İttihatçı Bir Sima...*, s. 99; Sabahattin Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, Türk Tar,ih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 54; Mesut Çapa, *Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 1998, s. 10.

Bakü’de toplanan birtakım serserilerin teşkil eyledikleri Türkiye İştirâkiyyun Kumpanyası’ndan ve müfrit komünist Mustafa Suphi’nin en yakın bendelerinden olup memlekette fesat çıkarmak maksadyla epeyce zamandan beri Samsun’da ve Karadeniz sevâhîlinde dolaşmakta olan Nedim Âgâh’ın Giresun’da tevkîf edildiği ve ilk vasıta ile hudut hâricine çıkarılacağı haber alınmıştır.¹¹²

Bu haberin çıktığı günlerde Faik Ahmet Bey, Türkiye’ye düşmanlık edenlerin en çok Anadolu’daki birlik ve dayanışma ruhunu hedef aldıklarına işaret eden bir yazı yazmıştır. Söz konusu yazıda milleti zaafa düşürmek için ayrılık ve nifak tohumlarının ekildiğini belirten Faik Ahmet, Mustafa Suphi ve ekibini isim vermeden hedef alarak ülke içine propagandacılar soktuklarını ve millete yalan yanlış telkinlerde bulduklarını ifade etmiştir.¹¹³

İstikbâl gazetesinin Mustafa Suphi ve ekibine yönelik tepkisinin en belirgin olduğu haber, 30 Ocak 1921 tarihliidir. Bu haberde, Mustafa Suphi ve heyetinin Trabzon’a gelişi, yaşanan olaylar ve sonrasında bu kişilerin Rusya’ya gönderilmek üzere şehirden nasıl ayrıldıkları detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ancak haberde, heyetin öldürülmesine hiç değinilmemiştir. Radikal bir komünist olarak tasvir edilen Mustafa Suphi’nin Rusya’da bulunan binlerce Türk subayının kurşuna dizilmesine, binlercesinin hapislerde çürümesine ve Türk aydınlarının ve âlimlerinin katledilmesine sebep olduğu ifade edilmiştir. Sert tepki içeren bu haberden sonra konuya dair başka herhangi bir haber yapılmamış olması dikkat çekicidir.¹¹⁴

İstikbâl gazetesi, Mustafa Suphi ve ekibine karşı net bir tavır sergilerken, Çerkes Ethem meselesini “bir çete reisinin ihaneti” olarak yorumlamıştır.¹¹⁵ Dolayısıyla, *İstikbâl*’in Bolşeviklerle ilişkiler konusundaki yayınlarının Yeşil Ordu hareketiyle herhangi bir yakınlığı olmadığı, daha çok İttihatçıların etkisi altında kaldığı düşünülebilir.

Anadolu’da İttihatçı eğilimlerin etkisi altında olduğu izlenimi veren bir diğer gazete ise *İrâde-i Milliye*’dir. Sivas Kongresi günlerinde Mustafa Kemal’in direktifiyle kurulan *İrâde-i Milliye*, Temsil Heyeti’nin Ankara’ya taşınmasından ve *Hâkimiyet-i Milliye*’nin yayın hayatına başlamasından sonra Mustafa Kemal’in etkisinden çıkmış ve İttihatçı bir eğilim kazanmıştır. 1920 yılının başlarında *İrâde-i Milliye*, Bolşevizm ve Bolşeviklerle ortak hareket eden Enver Paşa hakkında *Hâkimiyet-i Milliye*’de görülmemiş ağırlıkta haber ve yorumlar yayınlamaya başlamıştır. Bu yayınlardan birinde Bolşevizm ile ilgili şu tespitler yapılmıştır:

112 “Bir Tevkîf”, *İstikbâl*, 20 Kânûn-ı Sâni 1337 (Ocak 1921), s. 2.

113 Faik Ahmet, “Maksadımız, Emelimiz”, *İstikbâl*, 27 Kânûn-ı Sâni 1337 (Ocak 1921), s. 1.

114 “Bakü Seyyahları Geldiler ve Gittiler”, *İstikbâl*, 30 Kânûn-ı Sâni 1337 (Ocak 1921), s. 2.

115 “Bir Çete Reisinin İhaneti”, *İstikbâl*, 14 Kânûn-ı Sâni 1337 (Ocak 1921), s. 1.

[...] Bolşevizm hareketi bugün Avrupa'yı korkutacak, ürkütecek bir vaziyet almıştır. [...] Bu hareket-i tabiiyenin sûret-i cereyanına ait işittiğimiz havâdis emin olalım ki hâdisatı bütün mânâsıyla anlatacak derecede değildir. Bilhassa bu haberlerin kısm-ı mühimmi Avrupa tarihiyle bize geldiği için hakikati tamamen anlayamadığımızı itiraf etmek lâzım gelir. Şu hâlde teminen söyleyebiliriz ki Bolşevizm cereyanı bizim anladığımız derecenin fevkinde pek fevkinde bir kuvvete mâliktir. Ve bu öyle bir cereyandır ki dünyanın topuyla silahıyla değil beşeriyetin ruhuna vicdanına elini uzatarak tesrîh ve istilâ eylemektedir. İşte bugün Avrupa'yı titreten bu kuvvet bir inkulâb-ı siyasînin harbin ve zulmün temin ettiği bir cereyân-ı tabiiînin neticesidir. Tarih bize inkulâbı bütün safahatıyla teşrih edecek ve ihtimâl ki bu hareket Fransa İnkulâb-ı Kebîrinden daha yüksek bir gaye ile hukuk-ı beşere beyannamesini ta'dil edecektir.¹¹⁶

İrâde-i Milliye'nin Bolşeviklerle ilişkilere dair bu tür yayınlarının her geçen gün arttığı gözlenmektedir.¹¹⁷ Aytül Tamer, İrâde-i Milliye'nin Halis Turgut'un sorumlu müdür olmasından sonra, yerel iktidar mücadelesinin bir yansıması olarak İttihatçı eğilimlerin ağırlık kazandığı bir yayın çizgisine kaydığını yazmaktadır.¹¹⁸

Albayrak'ın Mustafa Suphi ekibine, İstikbâl ve İrâde-i Milliye gazetelerinin İttihatçılara yakınlık gösterdiği dönemde, Anadolu'da Yenigün ve Açıksoz gazetelerinde daha çok Yeşil Ordu ve Halk Zümresi etkisi görülmektedir. Etkili bir İttihatçı olan Yunus Nadi, 1920 yazında milletvekili sıfatıyla Ankara'ya geçerek TBMM'de de aynı görevi sürdürmüştür. Bu dönemde, Yeşil Ordu Cemiyeti'nin de önemli bir üyesi olarak ortaya çıkmıştır.¹¹⁹ Anadolu'da Yenigün gazetesi, adeta Yeşil Ordu Cemiyeti'nin ve onun Meclis'teki grubunun sözcülüğünü yapmıştır.

Feridun Kandemir'e göre Yunus Nadi, Yeşil Ordu Cemiyeti'nin dağıtılmaması için Tokat Mebusu Nâzım Bey'le birlikte Mustafa Kemal'e müracaatta bulunmuş ve bu yönde Mustafa Kemal'i ikna etmiştir. Mustafa Kemal'den alınan izinden sonra Yeşil Ordu adı değiştirilerek bir meclis grubu şeklinde Halk Zümresi'ne dönüştürülmüştür. Ayrıca Yunus Nadi, Halk Zümresi'nin programını da bizzat kendisi yazmıştır.¹²⁰ Bu programın

116 H. L., "Hakkın Galebesi", *İrade-i Milliye*, 23 Şubat 1336 (1920), s. 1.

117 Bu tespitemizi gösteren bazı haber ve yorumlar için bkz: E.T., "Ahvâl-i Âlem Ne Merkezdedir?", *İrade-i Milliye*, 23 Şubat 1336 (1920), s. 3; "Bolşevik Faaliyeti Hangi İstikamette", *İrade-i Milliye*, 23 Şubat 1336 (1920), s. 4; "Times'ın Mühim Bir Mektubu", *İrade-i Milliye*, 4 Mart 1336 (1920), s. 1.

118 Aytül Tamer, *İrade-i Milliye Ulusal Mücadele'nin İlk Resmi Yayın Organı*, TÜSTAV Yayınları, Yayın Yeri ve Yılı Yok, s. 55; Fatih M. Dervişoğlu, "Millî Mücadele Döneminde Basın ve İrade-i Milliye Gazetesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 6, Yıl 2009, s. 165.

119 Kandemir, *Atatürk'ün Kurduğunu...*, s. 16.

120 Kandemir, *Atatürk'ün Kurduğunu...*, s. 113-114.

Anadolu'da Yenigün gazetesinde 8 Eylül 1920 tarihinde yayımlanmasının ardından,¹²¹ Yunus Nadi tarafından halk hükümetini anlatan yazılar kaleme alınmıştır.¹²²

Anadolu'da Yenigün gazetesindeki Halk Zümresi'ne yakın yayınlar, kısa bir süre sonra değişime uğramıştır. Gazete, Bolşevizm'e yakınlık gösteren haberlere ve yazılara devam etmekle birlikte, bunların kaynağı farklılaşmıştır. Örneğin, 1 Ekim 1920 tarihli *Anadolu'da Yenigün*, Eskişehir'de yayınlanan ve Çerkes Ethem'in etkisi altında bulunan *Seyyâre-i Yeni Dünya* gazetesini hedef almış ve Bolşevikliğin veya Anadolu'nun kıtlığa uğradığını belirtmiş, söz konusu gazeteyi çıkaran Arif Oruç'u serseri ve çapulcu olarak tanımlamıştır.¹²³ Ayrıca, Resmî Komünist Partisi'nin kuruluşundan birkaç gün sonra *Anadolu'da Yenigün*, İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey'in bir yazısını yayımlamıştır. Mahmut Esat Bey yazısında, komünizmin veya sosyalist bir sistemin alınabileceğini, ancak bunun birebir kopyalanamayacağını vurgulamıştır.¹²⁴

Yapılan bu yayınlar, *Anadolu'da Yenigün*'ün Halk Zümresi'nden ayrılışının ve Mustafa Kemal'in direktifiyle kurulan Resmî Komünist Partisi'ne yönelişinin açık göstergeleridir. Gazetenin sahibi Yunus Nadi, bu kez de Resmî Komünist Partisi'nin kurucu heyetinde yer almıştır.¹²⁵ 1920 Ekim'inden itibaren, Mustafa Kemal'in yönlendirmesiyle *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde Bolşeviklerle yakınlaşmaya zemin hazırlayacak yayınlar ağırlık kazanmaya başlamış, *Anadolu'da Yenigün* gazetesi de Ankara Hükümetinin yönlendirmesiyle bu yayınları takip etmiştir. *Anadolu'da Yenigün*, 29 Ekim 1920 tarihinden itibaren Resmî Türkiye Komünist Fırkası'nın nizamnamesi ve teşkilat yapısı hakkında bilgi veren yayınlar yapmıştır.

Anadolu'da Yenigün'ün bu yayın çizgisi, Kastamonu'da çıkan *Açıksöz* gazetesine de benzer şekilde yansımıştır. *Anadolu'da Yenigün*'den alıntılar yapan *Açıksöz*, 13 Eylül 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde Halk Zümresi'nin kurulduğunu, bu grubun

121 "Halk Zümresi", *Anadolu'da Yenigün*, 8 Eylül 1336 (1920), s. 2; Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar...*, s. 152-153.

122 Yunus Nadi, "Nazariyatçılık, Ameliyatçılık", *Anadolu'da Yenigün*, 8 Eylül 1336 (1920), s. 1; Yunus Nadi, *Anadolu'da Yenigün*, 14 Eylül 1336 (1920), s. 1; Yunus Nadi, "Halkın İktisâdiyatı", *Anadolu'da Yenigün*, 15 Eylül 1336 (1920), s. 1. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz: Ceren Çıkm, *Yeni Gün Gazetesi (1918-1923)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 155; Emel Akal, *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 255-256.

123 "Yeni Serseri", *Anadolu'da Yenigün*, 1 Teşrin-i Evvel 1336 (Ekim 1920), s. 1.

124 Mahmut Esat Bey yazısında şunları söylemiştir: [...] Komünizmin Ruslarda tecelli eden şeklini yani millî Rus komünizmini, tam tabiriyle Bolşevikliği bazılarımızın istediği gibi aynen kabul etmenin ilmen, fennen tamamen aleyhindeyim. Muasırlaşmak, bu bir ihtiyâçtır. Bunun için hatta icap ederse komünizmin daha ilerisinde bir sosyalist mesleği varsa onu da kabul edelim fakat şu veya bu milletin kendine göre tanzim ettiğini almayalım, buna esasen inkân da yoktur. Çünkü Türkiye Rusya değil, çünkü Türkler Rus değil... " Mahmut Esat, "Kızıl Elma", *Anadolu'da Yenigün*, 20 Teşrin-i Evvel 1336 (Ekim 1920), s. 1.

125 Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar...*, s. 163.

başarılı olmasını dilediğini bildirmiş ve siyasî programını aktarmıştır. Gazete, 1920 Eylül’ünde Yeşil Ordu ve Çerkes Ethem’e yakınlık göstermiştir. Çerkes Ethem’in etkisi altındaki *Yeni Dünya* gazetesinin yayın hayatına girdiği haberini memnuniyetle veren *Açıksöz*, 27 Eylül 1920’de Ethem Bey’in bu gazetede çıkan röportajını aynen aktarmıştır. Ethem Bey, iyi uygulanmak şartıyla bu ülke için Bolşevikliğin kabul edilmesinden başka çare kalmadığını ifade etmiştir.¹²⁶

Açıksöz gazetesi, bu röportajdan sonra yine *Anadolu’da Yenigün*’den yaptığı bir alıntıyla Bolşevizm’in mal yağması olmadığını ifade etmiştir.¹²⁷ Bundan sonra da *Anadolu’da Yenigün*’ün çizgisini takip eden *Açıksöz*, Bolşevizm’le ilgili yayınlarını sürdürmüş, ancak artık Ankara’ya daha fazla yakınlaşmıştır.¹²⁸ Bunun bir göstergesi olmak üzere daha önce kahraman olarak gösterilen Çerkes Ethem, kamuoyuna bir hain olarak sunulmuştur. *Açıksöz*’e göre Ethem Bey, asker ve yardım toplanması konusunda BMM tarafından alınan kararları kendi kişisel çıkarına ters görmüş, bu yöndeki emirlere muhalefet etmiş ve sonunda beklenen akıbete uğramıştır.¹²⁹

Çerkes Ethem meselesinin çözümünden sonra *Açıksöz* gazetesinde “*Mustafa Kemal Paşa Hazretleri*” şeklindeki söylemde ciddi bir artış gözlenmektedir. Ayrıca gazetede bu tavrın önemli bir göstergesi olarak, 1921’in Şubat ayı içinde ilk kez *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinden alıntı yapılmaya başlanmıştır.¹³⁰ Bu dönemde *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi, Ankara’nın yarı resmî yayın organı niteliğindedir. Dolayısıyla gazetede yer alan haberler ve yorumlar tamamen Mustafa Kemal’in kontrolü altında şekillenmiştir.¹³¹

Hâkimiyet-i Milliye dışında Konya’da çıkarılan *Öğüt* gazetesi de Mustafa Kemal’le temas hâlinde olan ve yayınlarını doğrudan onun talimatları altında şekillendiren bir

126 “Millî Kahramanla Mülakat”, *Açıksöz*, 27 Eylül 1336 (1920), s. 2.

127 “Bolşevizm Mal Yağması Değildir”, *Açıksöz*, 6 Kânûn-ı Evvel 1336 (Aralık 1920), s. 2.

128 *Açıksöz*’ün bu dönemde Bolşevizm’le ilgili bazı yayınları için bkz: “Şûrâlar Hükümeti Nasıl Olur?”, *Açıksöz*, 14 Teşrin-i Evvel 1336 (Ekim 1920), s. 1; “Şark İlleri Kurultayı’nda”, *Açıksöz*, 5 Teşrin-i Sâni 1336 (Kasım 1920), s. 2-3; “Şark İlleri Kurultayı Murahhasları İle Mülakat-2”, *Açıksöz*, 8 Teşrin-i Sâni 1336 (Kasım 1920), s. 1-3; “Bugün Şarkın Halâs Günüdür”, *Açıksöz*, 15 Teşrin-i Sâni 1336 (Kasım 1920), s. 3; Lenin, “Komünist Beynelmîlel’in İkinci Kongresi İçin”, *Açıksöz*, 15 Teşrin-i Sâni 1336 (Kasım 1920), s. 1; Lenin, “Komünist Beynelmîlel’in İkinci Kongresi İçin”, *Açıksöz*, 18 Teşrin-i Sâni 1336 (Kasım 1920), s. 1-2; “Navorosiski’de Türkler Lehine Tezâhürât”, *Açıksöz*, 22 Teşrin-i Sâni 1336 (Kasım 1920), s. 1-2.

129 “Ethem Bey’in İhâneti”, *Açıksöz*, 10 Kânûn-ı Sâni 1337 (Ocak 1921), s. 4; “Hain Ethem Meselesi Bitti”, *Açıksöz*, 27 Kânûn-ı Sâni 1337 (Ocak 1921), s. 4.

130 “Hâkimiyet-i Milliye Refikimizin Mütâlâatı”, *Açıksöz*, 7 Şubat 1337 (1921), s. 4.

131 Yust, *Kemalist Anadolu Basını*, s. 81; Coşar, *Millî Mücadele Basını*, s. 122-126.

gazetedir.¹³² Bu durum, gazetenin Bolşeviklerle ilgili yayınlarında da görülebilmektedir. 26 Eylül 1920’de yayınladığı bir köşe yazısında *Öğüt*, Türkiye’nin Rusya ile dost olduğunu, bununla birlikte Bolşevizm’i taklit etmediğini vurgulamıştır. Gazete ertesi gün Kızıldordu’yu kastederek dostça da olsa bir ordunun başka bir ülkeye girmesinin çok kötü sonuçlar doğuracağını yazmıştır.¹³³

Ankara Hükümeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasından sonra özellikle İtilâf Devletlerine karşı Bolşeviklerin iş birliğine önem vermiştir. Bu nedenle 1920 yılının sonuna kadar Bolşevik yanlısı yayınların devamına izin vermiştir. Bu politikanın amacı, İtilâf Devletlerinin Türkiye’ye karşı siyasetlerini yumuşatmak için Bolşevizm’i bir tehdit olarak kullanmak ve aynı zamanda Bolşeviklerle kurulmak istenen siyasî ilişkilere zemin hazırlamaktır.

1920 yılının Ekim ayından başlayıp 1921 yılının ilk aylarına kadar uzanan süreçte Ankara Hükümeti, sol hareketleri büyük oranda kontrol altına almıştır. Bu durumun etkileri, özellikle Çerkes Ethem meselesinin kuvvet kullanarak çözülmesinden sonra Anadolu basınında net bir şekilde görülmektedir. *Anadolu’da Yenigün* gazetesinin, Resmî Komünist Partisi Genel Sekreteri Muhittin Baha Bey’in açıklamasını yayınladığı ve Tokat Mebusu Nazım ve arkadaşlarının artık Yeşil Ordu ile ilgileri olmadığını, Yeşil Ordu’nun Türkiye Komünist Fırkası’na katıldığını bildiren haberinden sonra, Bolşevizm’le ilgili yayınlar tamamen kesilmiştir.¹³⁴ Artık Bolşevizm ile ilgili yayınlar, *Hâkimiyet-i Milliye* başta olmak üzere Ankara’nın tam kontrolü altındaki gazetelerde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte 16 Mart 1921 tarihinde imzalanan Moskova Antlaşması’ndan sonra bu yayınların da sayısı son derece azalmıştır. Bu durum 1920’nin güz aylarından itibaren Bolşevizm’e ve Bolşeviklere yönelik yayınların, esasen Ankara Hükümetinin Bolşeviklerle kurmak istediği ittifakı kolaylaştırıcı bir taktik hamle olarak arttığına işaret etmektedir.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı başladığında muharip taraflar, bu savaşın kısa bir sürede biteceğini düşünmüşlerdir. Ancak gittikçe genişleyen cephe hatlarında ordular birbirlerine karşı kesin bir üstünlük kuramamış ve bu durum savaşın uzamasına yol açmıştır. Uzayan

132 Mehmet Önder *Millî Mücadelenin Yanında ve Safında Öğüt Gazetesi*, Güven Matbaası, Ankara, 1986, s. 8 vd. Ankara’ya yakın yayın çizgisine rağmen Öğüt, 14 Haziran 1921 tarihli nüshasında askerî sırları yayınladığı gerekçesiyle Heyet-i Vekile kararnameyle tahkikata uğramıştır: *BCA*, 30.18.01.03.30.9, (Tarih: 10.07.1921).

133 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 225-226.

134 “Bir İzah”, *Anadolu’da Yenigün*, 18 Kânûn-ı Sâni 1337 (Ocak 1921), s. 1.

çatışmalar ve bitmeyen savaş, ülkelerin ekonomilerini ve insan kaynaklarını tüketmeye başlamıştır. Bu şartlar altında müttefiklerinden yardım alamayan Rusya, 1917 yılında yaşanan iki devrim neticesinde savaştan çekilmiştir. Bolşevikler, Çarlık rejimini tekrar canlandırmak isteyen muhalif gruplara karşı 1922 yılı sonlarına kadar süren bir iç savaş vermiştir.

Birinci Dünya Savaşı'na büyük güçler karşısında yalnız kalmak istemediği için Almanya'nın müttefiki olarak giren Osmanlı Devleti de savaştığı Suriye ve Irak cephelelerinde İngilizler karşısında üst üste yenilgiler alarak Anadolu'ya çekilmek zorunda kalmıştır. Bulgaristan'ın münferit bir mütareke imzalaması sonucunda müttefikleriyle kara bağlantısını kaybettikten sonra Osmanlı Devleti de mütareke istemiştir. Bunun üzerine imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ağır şartlarına dayanan İtilâf Devletleri başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun kritik noktalarını işgal etmeye başlamışlardır. Başlangıçta geçici olarak görülen işgaller, Yunan ordusunun İzmir'e çıkmasından sonra ortaya çıkan tabloyla Türk kamuoyunda büyük bir tepki doğurmuş ve Millî Mücadele'nin fitilini ateşlemiştir.

Savaş sonrası dönemde içeride otorite boşluğunu gidererek yeni bir rejim inşa etme, uluslararası arenada ise hâkimiyet haklarını koruma mücadelesi veren Bolşevik Rusya ile Türkiye arasında bir iş birliği zemini oluşmuştur. Mütareke sonrası dönemde Türkiye'de iktidardan çekilmiş olan İttihatçılar, bu zemini kullanmak istemiş ve Bolşeviklerle temasa geçmişlerdir. Yurtdışında Enver, Cemal ve Talât Paşalar, yurtiçinde ise Karakol Cemiyeti, Bolşeviklerle ilişkilerini geliştirmek ve ortak düşmana karşı birlikte hareket etmek için çalışmaya başlamışlardır.

Siyasî mülteci olarak 1914'te Rusya'ya giden ve Bolşevizm'i samimi olarak benimseyen Mustafa Suphi, Bolşeviklerle ilişkilerde Türkiye'yi temsil etmek iddiasındaki bir diğer aktördür. Bolşevikler tarafından da desteklenen Mustafa Suphi ve ekibinin temel amacı, Bolşevizm'i Anadolu'da yaymak ve iktidarı tamamen ele geçirmektir.

Bolşeviklerle ilişkiler konusunda 1920 yılının bahar aylarından itibaren öne çıkan bir diğer dikkate değer aktör, ilerleyen dönemde Meclis'te Halk Zümresi'ne dönüşecek olan Yeşil Ordu Cemiyeti'dir. Bu cemiyet, Bolşevik prensipleriyle İslâmî ilkeleri uzlaştırarak emperyalist devletlere karşı Bolşeviklerle iş birliği yapmayı amaçlamıştır. Mustafa Suphi'nin de temas kurmak istediği bu grup sonradan Çerkes Ethem'in etkisi altına girmiş ve 1920'nin son aylarında dağıtılmıştır.

Millî Mücadele'yi örgütleyen Mustafa Kemal ve arkadaşları, işgaller karşısında başarı sağlayabilmek için Bolşeviklerle birlikte hareket etmenin, Bolşeviklerin desteğini almanın kaçınılmaz olduğu kanaatindedirler. Bu sebeple henüz kongreler döneminden itibaren Mustafa Kemal Paşa da Bolşeviklerle temas kurmak için girişimlerde bulunmuş, TBMM'nin açılmasından sonra Moskova'ya bir mektup ve resmî bir heyet göndermiştir. Mevcut şartlar iki tarafın birlikte hareket etmesini gerektirse de Türkiye'yi temsil iddiasındaki farklı aktörlerin varlığı, Ankara-Moskova ilişkilerinin gelişimini geciktirmiştir. Bolşevikler, Enver Paşa'nın İslâm dünyasındaki prestijini ve Ankara'nın olası bir başarısızlığı durumunda İttihatçıları kullanmak istemişlerdir. Öte yandan Bolşevizm'i samimi bir biçimde benimsemiş olan Mustafa Suphi üzerinden de Anadolu'ya ideoloji ihraç etmeyi ve uygun zemin oluşması durumunda Türkiye'de Bolşevik bir idare kurmayı tasarlamışlardır. Ankara-Moskova hattında güvensizliğe yol açan bu durum, TBMM Hükümetinin Anadolu'da otoritesini sağlamlaştırana kadar devam etmiş ve bir ittifak antlaşmasının imzalanmasını 1921 Mart'ına kadar geciktirmiştir.

Bolşeviklerle ilişkiler konusunda sahnede olan bu farklı aktörlerin, Millî Mücadele döneminde Anadolu'da yayınlanan gazeteler üzerinde de önemli etkileri olmuştur. Sevr taslağının ortaya çıktığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Monroe Doktrini'yle Avrupa siyasetinden çekildiği 1920 baharında, Türk kamuoyunda İtilâf Devletlerinin baskılarına karşı Bolşeviklere doğru bir eğilim doğmuştur. Gazeteler bu dönemde yoğun bir biçimde Bolşeviklerin kazandığı askerî başarılarından ve Bolşevizm'in antiemperyalist, insanî prensiplerinden bahseden haber ve yorumları okurlarıyla paylaşmışlardır.

Her ne kadar bu yayınlar Ankara Hükümetinin politikalarıyla uyumlu görünse de gazetelerin tamamının hükümet güdümünde hareket etmesi söz konusu değildir. Bolşeviklerle ilişkiler konusunda sadece *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Öğüt* gazeteleri Ankara Hükümetinin çizgisinde yayınlar yapmıştır. Bu dönemde *Albayrak* gazetesi Mustafa Suphi'nin, *İstikbâl* ve *İrade-i Milliye* gazeteleri İttihatçıların, *Açıksöz* ve *Anadolu'da Yenigün* ise Yeşil Ordu Cemiyeti ve Halk Zümresi'nin etkisi altında hareket etmişlerdir. Ankara Hükümeti, Bolşeviklerle ilişkiler noktasında kontrol dışı hareketlerde bulunan aktörleri 1921'in ilk günlerinde büyük oranda tasfiye etmeyi başarmıştır. Bundan sonraki süreçte 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması'yla Ankara-Moskova ilişkileri karşılıklı güvene dayanan bir ittifak zemine kavuşturulabilmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları ve Resmî Yayınlar¹³⁵

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

2. Resmî Yayınlar¹³⁶

TBMM Zabıt Ceridesi

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

3. Süreli Yayınlar¹³⁷

Açıksöz

Akşam

Albayrak

Alemdar

Anadolu'da Yenigün/Yenigün

Hâkimiyet-i Milliye

İrâde-i Milliye

İstikbâl

İzmir'e Doğru

Öğüt

Peyâm-Sabah

Sebilürreşad

Vakit

¹³⁵ Arşiv kaynaklarının ayrıntılı künyeleri dipnotlarda verilmiştir.

¹³⁶ Resmî yayınların ayrıntılı künyeleri dipnotlarda verilmiştir.

¹³⁷ Süreli yayınların ayrıntılı künyeleri dipnotlarda verilmiştir.

4. Araştırma Eserler

- Ada, Turhan: “Rus-Batı Rekabetinin Odak Noktasındaki Anadolu ve Ankara Hükümeti’nin Sovyet Politikası (1920-1922)”, *Bellekten*, C. 82, S. 295, 2018, s. 1077-1152.
- Ahmet İzzet Paşa: *İstiklâl Harbi’nin Gerçekleri Feryadım II*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.
- Akal, Emel: *Millî Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2006.
- Akal, Emel: *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Akbulut, Dursun Ali: *Albayrak Olayı*, Yayınevi Yok, Erzurum, 1991.
- Akşin, Abdülhat: *Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.
- Akşin, Sina: *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele (Mutlakiyete Dönüş 1918-1919)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.
- Akyıldız, Ali: *1920-1921 Yıllarında Trabzon’da Bolşevik Propaganda Girişimleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2013.
- Arıkan, Mustafa: *Millî Mücadele Dönemi Türk Basınında Dış Politika Yönelimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2021.
- Armaoğlu, Fahir: “Bolşevik İhtilâli ve Self-Determination Prensibi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 17, S. 2, 1962, s. 211-250.
- Aslan, Betül: “Yeni Belgeler Işığında Karakol Cemiyeti, Uşak Kongresi ve Karakol Cemiyeti’nin Bolşeviklerle Yaptığı Anlaşma”, *Atatürk Dergisi*, C. 4, S. 1, s. 29-63.
- Aslan, Yavuz: *Türkiye Komünist Fırkası’nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Atatürk, Mustafa Kemal: *Nutuk/Söylev*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.
- Atatürk, Mustafa Kemal: *Nutuk/Söylev*, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.
- Atatürk’ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1991.

- Avcıoğlu, Doğan: *Milli Kurtuluş Tarihi*, C. II, İstanbul, 1978.
- Aydemir, Şevket Süreyya: *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, C. 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.
- Babacan, Hasan: *Mehmed Talât Paşa (1874-1921)*, Altınpost Yayınları, Ankara, 2012.
- Bardakçı, Murat: *Şahbaba*, İnkılâp Kitabevi, Ankara, 2006.
- Başak, Tolga: *Milli Mücadele Günlerinde Cevat Dursunoğlu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.
- Baykal, Hülya: “Millî Mücadele Yıllarında Mustafa Kemal Paşa ile Cemal Paşa Arasında Yazışmalar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. V, S. 14, Mart 1989, s. 379-439.
- Bayur, Hikmet: “Mustafa Suphi ve Millî Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarda Akımlar”, *Belleten*, C. 35, S. 140, Ankara 1971, s. 587-654.
- Carr, E. H., Radek, Karl: “Radek’s Political Salon in Berlin 1919”, *Soviet Studies*, Volume 3, 1952, s. 411-430.
- Cebesoy, Ali Fuat: *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2010.
- Cebesoy, Ali Fuat: *Moskova Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2002.
- Coşar, Ömer Sami: *Millî Mücadele Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Yayın Yeri ve Yılı Yok.
- Çakıcı, Derya- Çakıcı, Nurettin: “Kafkas Seddi Projesi ve Bolşevik Rusya’nın Bu Sedde Karşı Tutumu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Prof. Dr. Hikmet Öksüz’e Armağan Kitabı*, Ed: Ahmet Köksal, Veysel Usta, Serander Yayınları, Trabzon, 2022, s. 143-159.
- Çakıcı, Nurettin: “Sovyet Rusya’nın Millî Mücadele Hareketine Mali ve Askeri Yardımları (1919-1922)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 73, 2023, s. 85-109.
- Çakıcı, Nurettin, Öksüz, Hikmet: “Bolşevik Ruslar’ın Millî Mücadele Hareketiyle Temas Kurma Girişimleri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 32, 2020, s. 717-746.
- Çapa, Mesut: *Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 1998.
- Çıkin, Ceren: *Yeni Gün Gazetesi (1918-1923)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Demirel, Kenan: “Hatıratlar Bağlamında Millî Mücadele Lider Kadrosunun Bolşevikliğe Karşı Yaklaşımları” *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Aralık 2017, C. 3, S. 3, s. 221-235.
- Dervişoğlu, Fatih M.: “Millî Mücadele Döneminde Basın ve İrade-i Milliye Gazetesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 6, Yıl 2009, s. 159-166.
- Erdaş, Sadık: “Türk-Sovyet İlişkilerinin İlk Yılı ve İki Kararname”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 26, 2017, s. 67-90.

- Erden, Ömer: “Millî Mücadele Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Kafkas Seddi Meselesi”, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2017, 133-143.
- Erol, Mine: *Türkiye’de Amerikan Mandası*, İleri Basımevi, Giresun, 1972.
- Ertürk, Hüsamettin: *Teşkilât-ı Mahsusa İki Devrin Perde Arkası*, Yazan: Sami Nafiz Tansu, Nokta Kitap, İstanbul, 2012.
- Gökay, Bülent: *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye (1918-1923)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- Gülmez, Nurettin: *Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’da Yenigün*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- Gürün, Kâmuran: *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.
- Halil Paşa: *İttihat ve Terakkî’den Cumhuriyet’e Bitmeyen Savaş*, Haz: Taylan Sorgun, Kamer Yayınları, İstanbul, 1997.
- Hasanlı, Cemil: *Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru Türk -Sovyet İlişkileri 1939-1953*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2011.
- Kandemir, Feridun: *Atatürk’ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası*, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul, 1965
- Karabekir, Kâzım: *İstiklâl Harbimiz 1*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020.
- Karabekir, Kâzım: *İstiklâl Harbimiz 2*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020.
- Karabekir, Kâzım: *İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.
- Kırkpınar, Nurullah: “Millî Mücadele Yıllarında Bolşevizm Propagandası ve Anadolu Basını 1919-1922”, *Anasay*, S. 7, 2019, ss. 29-72.
- Kocabaşoğlu, Uygur-Akan, Aysun: *Mütareke ve Millî Mücadele Basını Direniş ve Teslimiyetin Sözcüleri ve Mahşerin 100 Atlısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019.
- Kocabaşoğlu, Uygur-Berke, Metin: *Bolşevik İhtilâli ve Osmanlılar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- Kolesnikov, Aleksandr: *Atatürk Dönemi Türk-Rus İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.
- Kurat, Akdes Nimet: *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Kurban, Vefa: *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Tarihi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2020.
- Kurtulgan, Kürşat-Küçüksaatçi, M. Mustafa: *Atatürk Sonrası Türkiye-SSCB İlişkileri (1938-1971)*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2021.

- Kürkçüoğlu, Ömer: *Mondros'tan Musul'a Türk-İngiliz İlişkileri*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2006.
- MacMillan, Margaret: *Paris 1919*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Müderrişoğlu, Alptekin: *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Maliye Bakanlığı Ellinci Yıl Yayınları, Ankara, 1973.
- Nadi, Yunus: *Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti*, Sel Yayınları, Yayın Yeri Yok, 1955.
- Okur, Mehmet: "Mütareke Döneminde İngiltere'nin Karadeniz Politikası", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 11, S. 11, 2011, s. 31-49.
- Önder, Mehmet: *Millî Mücadelenin Yanında ve Safında Öđüd Gazetesi*, Güven Matbaası, Ankara, 1986.
- Özel, Sabahattin: *Millî Mücadelede Trabzon*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- Öztoprak, İzzet: *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Perinçek, Mehmet: *Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007.
- Qasımlı, Musa: *Türkiye-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği İlişkileri 1960-1980*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013.
- Sarıhan, Zeki: *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Selvi, Haluk: *Millî Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.
- Sonyel, Salâhi R.: "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız (Nisan 1920-Mart 1921)", *Belleten*, C. 41, S. 164, 1977, s. 657-732.
- Sonyel, Salâhi R.: *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika-II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- Sönmezođlu, Faruk: *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945*, Der Yayınları, İstanbul, 2015.
- Sürmeli, Serpil: *Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.
- Şamsutdinov, A. M.: *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, Doğan Kitap, İstanbul, 1999.
- Şavkılı, Cengiz-Akyıldız, Ali: "Albayrak Gazetesinin Kapatılması Üzerine Görüşler", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 2, 2023, s. 700-708.
- Tamer, Aytül: *İrade-i Milliye Ulusal Mücadele'nin İlk Resmi Yayın Organı*, TÜSTAV Yayınları, Yayın Yeri ve Yılı Yok.

- Tekeli, İlhan-İlkin, Selim: “Kurtuluş Savaşında Talat Paşa ile Mustafa Kemal’in Mektuplaşmaları, *Belleten*, C. XLIV, S. 174, Nisan 1980, s. 301-345.
- Tengirşek, Yusuf Kemal: *Vatan Hizmetinde*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- Tevetoğlu, Fethi: “Millî Mücadele Kahramanlarından: Bahâ Said Bey (Biga 1882-İstanbul 16 Ekim 1939)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 6, S. 16, 1989, s. 207-222.
- Tunaya, Tarık Zafer: *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C. III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.
- Tunçay, Mete: *Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925)*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1978.
- Üçüncü, Uğur: *Trabzon’da İttihatçı Bir Sima: Kâhya Yahya*, Serander Yayınları, Trabzon, 2015.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: *İttihatçı Liderlerin Gizli Mektupları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2002.
- Yalman, Ahmet Emin: *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim I 1888-1922*, Pera Yayınları, İstanbul, 1997.
- Yerasimos, Stefanos: *Kurtuluş Savaşı’nda Türk-Sovyet İlişkileri 1917-1923*, Boyut Yayınları, İstanbul, 2000.
- Yıldız, Muhammet: *Direnışten Dirilişe Sakarya Kamuoyu Algısı Basın ve Belgeler Işığında*, Fenomen Yayınları, Ankara, 2023.
- Yılmaz, Mustafa: *Millî Mücadelede Yeşil Ordu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Yust, K.: *Kemalist Anadolu Basını*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara, 1995.
- Yüceer, Saime: *Millî Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri*, Sentez Yayınları, İstanbul, 2016.